

Farklılıkların Gölgesinde: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Entegrasyon Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma

Ahmet Özalp

0000-0003-3134-3084

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye

ror.org/01dzjez04

ahmet.ozalp@ogu.edu.tr

Öz

Bu araştırma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat fakültesi öğrencilerinin eğitimlerini aldıkları süreçte karşılaştıkları dışlanma deneyimlerinin hangi nedenlerden kaynaklandığı ve ne şekilde gerçekleştiği sorusundan hareketle hazırlanmıştır. Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal entegrasyon kurma amacına karşı gündelik yaşamdaki sosyal dışlanmalarını ve etiketlenmelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, ilk aşamada, sosyal dışlanma kavramı analiz edilmiş, daha sonra sosyal dışlanma ile alakalı teoriler incelenmiştir. Son aşamada ise, öğrencilere yönelik dışlayıcı etkenler değerlendirilerek, bu dışlanmalarının arkasındaki sosyo-kültürel, dini ve akademik faktörler değerlendirilmiştir. Öğrencilerin iç ve dış sosyal gruplarda yaşadıkları sosyalleşme sorunları, ötekileştir(il)meleri, dışlanmaları, aldıkları eleştiriler ve sosyal imkânlarla katılımlarının engellenmesi gibi faktörlerin araştırılması araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Ek olarak bu çalışmada, öğrencilerin sosyal dışlanma deneyimlerine odaklanılarak var olan sorunlar karşısında nasıl çözüm yolları geliştirdiklerinin anlaşılması hedeflenmektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği ile gerçekleştirilen çalışmada yarı yapılandırılmış mülakat sorularından elde edilen bulgular, betimleyici fenomenolojik desen ile değerlendirilmiş ve çalışmanın kodları oluşturulduktan sonra alt temalar ve ana temalar belirlenmiştir. Araştırma örneklemini, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde eğitim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmada katılımcıların seçiminde kartopu örneklemini kullanılmış olup, toplam 29 öğrenci demografik özellikleri eşit dağıtılmaya özen gösterilerek seçilmiştir. Çalışma sonucuna göre öğrencilerin; eğitim aldıkları fakülte, dini kimlik ve yaşantıları, fikir farklılıkları sebebiyle siyasi damgalamaya, sözlü şiddete, toplumsal dışlanmaya maruz kaldıkları; kimlik bunalımı, kaygı problemleri, akademik başarı ve sosyalleşme sorunları yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Din Sosyolojisi; Sosyal Dışlanma; Etiketleme; Kimlik; Kaygı; İlahiyat

Öne Çıkanlar

- Bu araştırma, öğrencilerin karşılaştıkları dışlanma deneyimlerinin hangi nedenlerden gerçekleştiği sorusundan hareketle hazırlanmıştır.
- Bu çalışma, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal entegrasyon kurma amacına karşı gündelik yaşamdaki sosyal dışlanmalarını incelemeyi amaçlamaktadır.
- Sosyal dışlanma, mahiyeti bakımından çok farklı unsurları içinde barındırdığı için bilim insanları tarafından sıklıkla farklı anlamlarda kullanılmaktadır.
- Dini inançlar ve kültürel farklılıklar nedeniyle sosyal dışlanma, öğrencilerin toplumdan uzaklaşma ve marjinalleşme süreçlerini de kapsamaktadır
- Öğrenciler; eğitim aldıkları fakülte, dini kimlik ve yaşantıları, fikir farklılıkları sebebiyle siyasi damgalamaya ve toplumsal dışlanmalara maruz kalmışlardır.

Atıf Bilgisi

Özalp, Ahmet. "Farklılıkların Gölgesinde: İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma ve Entegrasyon Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Eskiyeni* 56 (Mart 2025), 155-188. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1565742>

Makale Bilgileri

<i>Etik Kurul İzni</i>	Etik onay, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İnsan Araştırmaları Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 25.09.2024 tarihli ve 2024-15 numaralıdır.
<i>Geliş Tarihi</i>	12 Ekim 2024
<i>Kabul Tarihi</i>	04 Şubat 2025
<i>Yayın Tarihi</i>	25 Mart 2025
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
<i>Finansman</i>	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	4 Nitelikli Eğitim 5 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği 10 Eşitsizliklerin Azaltılması
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

In the Shadow of Differences: A Qualitative Study of the Experiences of Social Exclusion and Integration of Students in the Faculty of Theology

Ahmet Özalp

0000-0003-3134-3084

Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology, Department of Sociology of Religion, Eskişehir, Türkiye

ror.org/01dzjez04

ahmet.ozalp@ogu.edu.tr

Abstract

This research is based on the question of the reasons for the exclusion experiences of the students of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology in the process of their education and how they are realised. The aim of this study to examine the social exclusion and stigmatization of the students of the Faculty of Theology in everyday life with the aim of establishing social integration in the case of Eskişehir Osmangazi University Faculty of Theology. The first stage was to analyse the concept of social exclusion, followed by an examination of theories relating to social exclusion. The final stage was to assess the exclusionary factors affecting students, focusing on the socio-cultural, religious, and academic factors underlying these experiences. The study examines key issues such as the socialization challenges faced by students within internal and external social groups, their experiences of being “othered,” excluded, criticized, and their limited participation in social opportunities. In addition, the research aims to understand how students develop solutions to the challenges posed by their experiences of social exclusion. This study uses qualitative research methods, utilizing the interview technique. Findings were obtained from semi-structured interview questions and analyzed using a descriptive phenomenological design. After coding the collected data, sub-themes and main themes were identified. The research sample consists of students studying at the Theology Faculty of Eskişehir Osmangazi University. Participants were selected using the snowball sampling method, with a total of 29 students selected, ensuring a balanced distribution of demographic characteristics. The results show that students are exposed to political stigmatization, verbal violence, and social exclusion due to their faculty, religious identity, and lifestyle, as well as differences of opinions. These experiences contribute to identity crises, anxiety, challenges in academic performance, and difficulties in socialization.

Keywords

Sociology of Religion; Social Exclusion; Labeling; Identity; Anxiety; Theology

Highlights

- This research was prepared based on the question of what causes students' experiences of exclusion.
- The aims of the study is to examine the social exclusion of students at the Faculty of Theology in their daily lives, with the aim of creating social integration.
- Social exclusion is often used in different ways by researches because it contains very different elements in terms of its nature.
- Social exclusion due to religious beliefs and cultural differences also includes the processes of alienation and marginalization of students from society.
- Students were exposed to political stigmatization and social exclusion because of the faculty they studied in, their religious identity and life, and differences of opinion.

Citation

Özalp, Ahmet. "In the Shadow of Differences: A Qualitative Study of the Experiences of Social Exclusion and Integration of Students in the Faculty of Theology". *Eskiyeni* 56 (March 2025), 155-188. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1565742>

Article Information

<i>Ethics committee</i>	Granted by Eskisehir Osmangazi University, Human Research Ethics Panel, approval dated 25.09.2024 and numbered 2024-15.
<i>Date of submission</i>	12 November 2024
<i>Date of acceptance</i>	04 Şubat 2025
<i>Date of publication</i>	25 March 2025
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External
<i>Review</i>	Double-blind
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
<i>Grant Support</i>	No funds, grants, or other support was received.
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com
<i>S. Development Goals</i>	4. Quality Education 5. Gender Equality 10. Reducing Inequalities
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0

Giriş

Dünya her alanda yaşanan hızlı değişimler nedeniyle farklılıklara daha az tolerans gösteren bir yer haline gelmektedir. Küreselleşmeyle birlikte çokkültürlü toplumsal yapıların gelişimi teknolojik ilerleme, iklimlerdeki yoğun değişimler ve nüfus artışı gibi faktörler sosyal dışlanmayı artıran ve sürdüren önemli değişimlerdenidir. Ancak, bunlara rağmen insanlar doğaları gereği sosyal varlıklar olduğu için karşılıklı etkileşimlerini sürdürme eğilimindedir. İbn Haldun “insan tab’ en medenidir” ifadesinde, insanın toplumsal yaşam dışında var olamayacağını vurgulamaktadır.¹ Doğuştan getirdiği eğilimlerine rağmen, insanların sosyalleşme veya sosyal gruplara üye olma arzuları kolayca giderilememektedir. Kültürel, dini, politik, eğitimsel, etnik vs. gibi farklılıklarından dolayı insanlar, buldukları bölgelerdeki sosyal gruplar tarafından dışlanabilmekte veya ötekileştirilebilmektedir²³. Sosyal dışlanma, mahiyeti bakımından çok farklı unsurları içinde barındırdığı için bilim insanları tarafından sıklıkla değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Genelde herhangi bir alandaki yoksunluğu ifade eden kavram, ilk olarak, 1974 yılında Fransa’da Lenoir tarafından “*zihinsel ve fiziksel engelliler, intihar eğilimli kişiler, yaşlı engelliler, istismara uğramış çocuklar, uyuşturucu bağımlıları, suçlular, bekar ebeveynler, çok sorunlu haneler, marjinal, asosyal kişiler ve diğer ‘toplumsal uyumsuzlar’*” şeklinde sosyo-ekonomik anlamda, sosyal sigorta kapsamında olmayan ve sosyal problem olarak görülen insan kategorilerini vurgulamak için kullanılmıştır.⁴ Bununla birlikte, 1980’lerde bu etiketleyici ve dar anlamlı sosyal dışlanma anlayışı basitçe yoksunlukla ya da engellilikle sınırlandırılmayıp daha geniş bir sosyal ayrışma, toplum ve birey arasındaki ilişkinin kopması gibi anlamlarda da kullanılmaya başlanmıştır.⁵ Günümüzde tanımının yapılması sınırlarının genişliği nedeniyle oldukça zor olsa da sosyal dışlanma, bunun dışında, Levitas ve arkadaşları tarafından içeriği detaylandırılmış şekliyle, “*kaynakların, hakların, malların ve hizmetlerin eksikliği veya reddedilmesi, bir toplumdaki insanların çoğunluğunun ekonomik, sosyal, kültürel veya politik alanlarda sahip olduğu normal ilişkilere ve aktivitelere katılamama durumu*” olarak tanımlanmaktadır.⁶ Tüm bu açılardan bakıldığında tanımların ortak özelliği bazı bireylerin politik, kültürel, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarının engellenmesidir. Başka bir ifadeyle sosyal dışlanma, kaynaklara ve haklara adaletsiz erişim ile karakterize edilen çok boyutlu, dinamik ve farklı düzeylerdeki sosyal etkileşimlere katılamama durumuna işaret eder.

Sosyal dışlanma, sadece toplumsal engellerden dolayı sosyal faaliyetlerden yoksun kalan bireyleri kapsayan bir kavram olarak da görülmemelidir.⁷ Buna ek olarak sosyal

¹ Abdurrahman İbn Haldun, *Mukaddime* (Ankara: MEB Yayınları, 1990), 1/100.

² Mahmut Mete, “Sosyal Kimlik Teorisi ve Göçmen Kimliğinin Ötekileştirilmesi Süreci: Stereotipleştirmeye Yönelik Psikopolitik Bir Analiz”, *Akademik İncelemeler Dergisi* 19/2, (2023), 483.

³ Zehra Hopyar, “Geri Dönüş Motivasyonu Olarak ‘Önyargı ve Ayrımcılık’: Almanya’dan Dönen ‘Nitelikli’ Türkler”, *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1, (2024), 415

⁴ Rene Lenoir, *Les Exclus: Un Français sur Dix* (Paris: Seuil, 1974).

⁵ Yagati Chinna Rao - Sudhakara Karakoti, *Exclusion and Discrimination: Concepts, Perspectives and Challenges* (New Delhi: Kanishka Publishers, 2010), 4.

⁶ Ruth Levitas vd., *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion* (Bristol: Department for Communities and Local Government, 2005), 9.

⁷ Arjan De Haan, “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation”, *Journal of Social Inclusion Studies* 2/2 (2000), 26.

dışlanma, bireyin içinde yaşadığı topluluğun yaşam biçimi ve değerlerinden dolayı kendi arzusu ile toplumsal faaliyetlerden kaçınmasını da ifade eder. İlk olarak, toplumsal faaliyetlere katılmak isteyip ancak dış etkenler nedeniyle bunu başaramayan bireylerin dayanışma duygusu zayıflatılmakta ve ortak yaşantıların paylaşılması engellenmektedir. Burada, değişik toplumsal alanlarda fırsat eşitsizliği de ortaya çıkmaktadır.⁸ Kültürel farklılıkların çeşitli olduğu topluluklarda bireylerin topluluk tarafından dışlanması ve fırsat eşitsizlikleri yaşamaları oldukça normal bir durum olarak görülmektedir. Ancak, her ne olursa olsun, kültürel heterojen toplumlarda inançları veya değerleri nedeniyle baskın kültürden farklılaşan insanlar, kanunlar karşısında eşitlikten mahrum kalmakta ve damgalanmaktadır.⁹ Haliyle, çokkültürlü toplumlarda ortak inançlar veya değerler kategorileri üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Bu nedenle, çok sayıda farklı inanca sahip olan çokkültürlü toplumdaki “öteki” bireyler, toplumsal hakkı olan ortak fırsatlara erişmekte problemler yaşamaktadır. Bu fırsatlar, sadece maddi olarak değerlendirilmemeli, ayrıca; politik, sosyal, kültürel ve eğitimsel açıdan çok boyutlu olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda, sosyal dışlanmanın etkileşimsel bir süreç sonunda gerçekleştiği de bilinmelidir.¹⁰ Toplumdaki bazı gruplar kökenleri ya da kimlikleri nedeniyle çeşitli şekillerde dışlanmakta ve geride bırakılmaktadır. Sahip oldukları özellikler nedeniyle sosyal dışlanmanın merkezinde bulunan bu gruplar, kültürel açıdan değersizleştirilmekte ve aşağılanmaktadır.

Sosyal gruplardan dışlanma oldukça karmaşık bir süreçtir. Yukarıda belirtilen faktörler dışında, aldıkları eğitim ya da öğrenim gördükleri alan nedeniyle dışlanan öğrenci grupları da bulunmaktadır. Öğrenciler, çokkültürlü toplum yapısında inançları ve değerleri nedeniyle belirli aktivitelere dahil olamamakta ve damgalanmaktadır. Bu açıdan, toplumsal anlamda dışlanmanın meşru olarak sayıldığı noktalar da bulunmaktadır. Örneğin, bazı bireylerin zorbalanmalarının onları baskın kültürün yaşantısına daha da yakınlaştıracığına yönelik inanç, sosyal dışlanmayı meşru hale getiren unsurlardan biridir.¹¹ Böyle bir aşamada öğrenciler, yaşadıkları durumun zararlı ve incitici yönü nedeniyle çok sayıda psikolojik ve sosyolojik sorunlarla karşılaşmaktadır. Öğrencilerin hem kendi akran çevreleri hem de dış gruplar tarafından eğitim aldıkları alan nedeniyle sosyal faaliyetlerden uzaklaştırılmaları, alay edilmeleri, ötekileştirmeleri ve birçok sembolik şiddete maruz kalmaları onların toplumsal ortamlardan dışlanmalarına yol açmaktadır. Öğrenciler, yukarıdaki ifadeden çıkarılabileceği gibi sadece dış gruplardan değil farklılıklarından dolayı kendi iç gruplarından da dışlanabilmektedir. Cinsiyet, mezhep, kültür ve dini fikirler temelinde kendi grubundan dışlanan birey çok sayıda ayrımcılığa maruz kalmaktadır.¹² Grup içinde veya dışında

⁸ Sabah Kahan, “Social Exclusion of Muslims in India and Britain”, *Journal of Social Inclusion Studies* 6/1 (2020), 57.

⁹ Kahan, “Social Exclusion of Muslims in India and Britain”, 60.

¹⁰ Jane Millar, “Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion”, ed. Dominic Abrams vd. (New York: John Wiley & Sons, 2007), 3.

¹¹ Aline Hitti vd., “Social Exclusion and Culture: The Role of Group Norms, Group Identity and Fairness”, *Anales de Psicologia* 27/3 (2011), 587.

¹² John Dovidio - Samuel Gaertner, “On the Nature of Contemporary Prejudice: The Causes, Consequences, and Challenges of Aversive Racism.”, *Advances in Experimental Social Psychology* (London: Elsevier Academic Press, 2004), 36/42.

görmezden gelinme veya tamamen reddedilme gibi dışlanma biçimleri bu açıdan oldukça yaygın sosyal olaylar olarak görülmektedir. Aydın ve arkadaşlarına göre, hemen hemen her birey yaşamının herhangi bir noktasında ister kısa ister uzun olsun izolasyon deneyimi yaşamaktadır.¹³ Sosyal dışlanma, öğrenciler açısından sadece ikili ilişkilerde ya da küçük gruplarda değil ek olarak çok daha geniş toplumsal düzeyde gerçekleşmektedir. Örneğin, öğrencinin eğitim aldığı fakülte küçük bir sosyal grubu veya grupları içinde barındırırken, genel anlamda üniversite ya da dış büyük sosyal gruplar ise dışlanmanın yaşanabileceği diğer alanlar olarak göze çarpmaktadır.

Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyalleşme ve sosyal gruplara entegre olma arzularına rağmen gündelik yaşamda deneyimledikleri sosyal dışlanmaları ve etiketlenmeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran önemli unsur, ulusal literatürde göçmen ve bazı bölgesel, fiziksel ya da zihinsel dezavantajlı öğrencilerin dışlanması konusunda çalışmalar bulunmasına rağmen aldıkları eğitim ve tercih ettikleri alan nedeniyle öğrencilerin yaşadıkları dışlanma deneyimlerini inceleyen bir araştırma bulunmamasıdır. Ayrıca, bu tarz bir örnekleme literatürdeki boşluğu doldurmak ve ilahiyat alanında eğitim alan öğrencilerin dışlanma ve entegrasyon deneyimlerini analiz ederek alana özgün bir katkı sunmak istenmiştir. Bunun yanında, Eskişehir ilinin özel konumu, çok kültürlü yapısı, yoğun öğrenci nüfusu nedeniyle İlahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal dışlanma ve entegrasyon deneyimlerinin çeşitliliğini ve yoğunluğunu anlamaya elverişli bir alan sunmaktadır. Bütün bunlarla birlikte, sosyal dışlanmanın olumsuz etkileri bireyler üzerinde sınırlı olmayıp, benzer şekilde toplumsal entegrasyon, kimlik ve dayanışma üzerinde çeşitli olumsuz işlevlere sahiptir. Bu çalışmada, öğrencilerin hem grup içi hem de grup dışı dışlanma deneyimleri analiz edilerek konunun çok boyutluluğu ele alınmıştır. Bütün bu örneklerden dolayı araştırma çalışmaya değer bir özelliğe sahiptir. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin eğitim süreçlerinde karşılaştıkları dışlanma deneyimlerinin nedenleri ve bu deneyimlerin nasıl şekillendiği araştırmanın ana sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın alt soruları;

1. İlahiyat fakültesi öğrencileri, dini kimlikleri ve eğitim aldıkları fakülte nedeniyle hangi ortam ve bağlamlarda önyargılara maruz kalmakta ve bu durumlara karşı hangi baş etme stratejileri geliştirmektedir?
2. Sosyal dışlanma, öğrencilerin kimlik algılarını, aidiyet duygularını ve akademik başarılarını nasıl etkilemektedir?
3. Öğrenciler hangi biçimlerde sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır?
4. Öğrencilerin grup içi ve dışı dışlanmaya maruz kalmalarına neden olan faktörler nelerdir?

Ayrıca, çalışmada elde edilen verilerden hareketle öğrencilerin sözlü şiddete maruz kalma, ötekileştirme, siyasi damgalanma, dini görüş farklılıkları, adaptasyon sorunları, sosyalleşme sorunları, simgesel nedenlerle dışlanma, kimlik bunalımı, akademik baskı ve yönlendirme gibi konularda yaşadıkları deneyimler alt temalar bağlamında incelenmiştir.

¹³ Nilüfer Aydın vd., "Turning to God in the Face of Ostracism: Effects of Social Exclusion on Religiousness", *Personality and Social Psychology Bulletin* 36/6 (2010), 742.

Çalışmada Eskişehir'in örneklem olarak seçilmesinin temel nedenleri, Eskişehir'in öğrenci şehri olarak tanımlanması ve ildeki öğrenci sayılarının çokluğu, farklı bölgelerden sıklıkla göç alması, şehirdeki öğrencilerin farklı inanç ve kültüre sahip olmalarıdır.

1. Dini İnanç, Sosyal İlişkileri Sürdürme ve Dışlanma Deneyimleri

İnsanlar diğer bireylerle olumlu sosyal ilişkiler kurma ve sürdürmeye eğiliminde olup genel manada dışlanmaktan kaçınır. Bireyler açısından sosyal ilişkileri sürdürmemeye durumu kısa bir zaman diliminde bile olsa rahatsız edici bir deneyimdir.¹⁴ Kaldı ki, olumsuz sosyal deneyimler insanların kaygı düzeylerini artırıp özgüven ve aidiyet duygularını zayıflatır. Bu bağlamda, sosyal etkileşimin kesilmesi insanların öz-saygıları ve anlamlı varoluşları açısından ciddi bir tehdittir. Sosyal dışlanma yaşayan bireyler bu deneyimlerini telafi etmek için dışlandığı gruplara karşı yoğun tepki geliştirebilmekte veya agresif davranabilmektedir.¹⁵ Bununla birlikte dışlanan bireyler kontrol duygularını ve bilişlerini geliştirme ihtiyacı duymaktadır. Dışlanma deneyimi bir nevi bireylerin kendilerini sorgulamalarına yol açmakta veya kendileri ya da dış gruplar konusunda bilgi stoklarına yeni eklemeler yapmaya zorlamaktadır. Bu nedenle, sosyal dışlanma sosyopsikolojik çok sayıda sorunu da beraberinde getirmektedir.

Teorik açıdan sosyal dışlanmanın neden olduğu sorunlar hakkındaki çalışmalar genellikle yalnızlaşma ve toplumdan izolasyon konuları üzerinde durmaktadır. Sosyal dışlanmaya karşı bireylerin güvenli ilişkiler kurması onların sosyalleşme süreçlerinde başat rol oynamaktadır. Daha çok dini konularda eğitim alan öğrenciler, sosyal dışlanma engelini yalnızlığa karşı bir siper işlevi gören dini inançlara daha sıkı bağlanarak aşmaktadırlar.¹⁶ Bağlanma teorisyenleri, dini inancın toplumsal sorunlar karşısında güvenli ilişkiler kurmada olumlu işlevleri olduğunu savunmaktadır. Grup içi dayanışmayı derinleştirici etkiye neden olan dini inanç, sosyal dışlanma sonucunda bireyin kendi üyesi olduğu gruba bağlanma düzeyini artırmaktadır. Örneğin, Afrika kökenli Amerikalılar, Amerika Birleşik Devletleri'nde en çok ayrımcılığa maruz kalan gruplardan biridir.¹⁷ Sosyal dışlanmaya sık uğrayan bu gruplardaki bireyler, dini inançları sayesinde kendi dini gruplarıyla daha kuvvetli ilişkiler geliştirmektedir.¹⁸ Her ne kadar dini ya da etnik nedenler dolayısı ile sosyal dışlanmaya uğrayan bireyler kendi grup içi dayanışmasını inançları sayesinde kuvvetlendirse de dış gruplarla etkileşime giremedikleri için bazı toplumsal fırsatlardan yararlanamamaktadırlar. Diğer dışlanan gruplar gibi bazı sosyal imkanlardan yararlanamayan öğrenciler, her dışlanma eyleminde yalnızlıklarını hatırlamakta ve dini inançlarına daha fazla yönelmektedir. Özellikle Burris ve arkadaşları tarafından yapılan geniş ölçekli bir çalışmada, dışlanan gruplarda yalnızlık ve içsel dindarlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. Bu çalışmada, dışlanma karşısında çaresiz

¹⁴ Juliette Schaafsma - Kipling D. Williams, "Exclusion, Intergroup Hostility, and Religious Fundamentalism.", *Journal of Experimental Social Psychology* 48/4 (2012), 829.

¹⁵ Lowell Gaertner vd., "When Rejection by One Fosters Aggression Against Many: Multiple-Victim Aggression as a Consequence of Social Rejection and Perceived Groupness" 44/4 (2008), 961-962.

¹⁶ Lee A. Kirkpatrick, "An Attachment-Theory Approach Psychology of Religion", *The International Journal for the Psychology of Religion* 2/1 (1992), 4-5.

¹⁷ Major Coleman, "Job Skill and Black Male Wage Discrimination", *Social Science Quarterly* 84/4 (2003), 894-895.

¹⁸ Linda Chatters vd., "African American Religious Participation: A Multi-Sample Comparison", *Journal for the Scientific Study of Religion* 38/1 (1999), 143.

kalan grupların içsel dindarlıklarının arttığı tespit edilmiştir.¹⁹ Aslında anlaşılmaktadır ki, öğrencilerin sosyal dışlanma sürecinde yaşadıkları her türlü deneyim oldukça stresli olup kaygıya sebebiyet vermektedir.²⁰ Dini eğitimleri ya da inançları nedeniyle her ne kadar dışlansalar da diğer grup etkinliklerine katılma ya da diğer gruplardan kabul alma arzusu tüm dışlanan gruplarda olduğu gibi öğrencilerde de bulunmaktadır. İnsanların katılmak istedikleri aktivitelerden uzaklaştırılması veya aktivitelere katılımlarının reddinin kaygı verici ve stresli olması dışlanan bireylerin diğer gruplara karşı saldırganlık göstermelerine ve anti sosyal davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Kendi hedeflerine ulaşamayan bireyler olumsuz sosyal yanıtlardan dolayı dışlandığı gruplara karşı genelleyici ve tepkisel düşünceler geliştirmektedir.²¹ Toplumsal aktivitelere katılımda engellenmeyle karşılaşan öğrenciler, dışlandıkları gruplara yönelik saldırgan tavır geliştirmelerinin yanında daha olumlu davranışlar da gösterebilmektedir. Yani, belirli durumlarda sosyal bağlarını güçlendirmek ve diğer insanlarla etkileşim kurmak için zamanla öğrenciler olumlu arayışlara girişmektedir.²² Bu yolla, dışlanmaya maruz kalanlar tekrar diğer gruplarla adaptasyon kurmaya çalışmakta ancak yine başarısız olmaktadır. Twenge ve arkadaşlarına göre, sosyal dışlanma ile tekrar diğer gruplara dahil olmaya yönelik sosyal davranış arasındaki bağlantı, ileride sosyal etkileşime girme ve aktivitelere dahil olma beklentileri gibi faktörler nedeniyle güçlenmektedir.²³ Öğrenciler burada genç yetişkinler olarak diğer bireylere göre daha fazla sosyal hayata katılmak ve fırsatlardan faydalanmak istemektedir. Sosyal dışlanma tehdidi bu grupta oldukça yoğun olmakla birlikte, bireylerin tekrar dışlandıkları gruplara kabul alma arzusunu da artırmaktadır. Örneğin, Maner ve Arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada, yukarıdaki araştırma bulgularına benzer şekilde, sosyal dışlanmanın bireylerin dışlandıkları gruplara veya aktivitelere tekrar katılıma yönelik arzularını sürekli artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.²⁴ Yani, bireyler, gelecekte sosyal aktivitelere ve toplumsal fırsatlara erişim konusunda potansiyel olarak kabul alacakları fikrine sahiptir. Sonuç olarak, dini inancın eşsiz yönü, öğrencileri diğer dışlanan gruplar gibi yaşadıkları dışlanma deneyimlerine karşı koruyucu görevi görmektedir.

Dini inançlar ve kültürel farklılıklar nedeniyle sosyal dışlanma, öğrencilerin toplumdan uzaklaşma ve marjinalleşme süreçlerini de kapsamaktadır. Dini inanç, öğrencilerin sosyal kimliklerini şekillendirici bir işleve sahip olmasının yanında onların sosyal dışlanma sürecini de hızlandırabilmektedir. Dulin tarafından yapılan bir çalışmada, sosyal destek ve dini dışlanma arasındaki ilişki incelenmiş, dışlanmanın kültürel ve dini nedenlerle öğrenciler arasında sosyal bağları zayıflattığı vurgulanıp sosyal hizmet

¹⁹ Christopher T. Burris vd., "What a Friend": Loneliness as a Motivator of Intrinsic Religion*", *Journal for the Scientific Study of Religion* 33 (1994), 326.

²⁰ Naomi Eisenberger vd., "Does Rejection Hurt? An fMRI Study of Social Exclusion", *Science (New York, N.Y.)* 302 (2003), 290.

²¹ Jean Twenge vd., "Social Exclusion Decreases Prosocial Behavior", *Journal of personality and social psychology* 92/1 (2007), 64.

²² Jon Maner vd., "Does Social Exclusion Motivate Interpersonal Reconnection? Resolving the Porcupine Problem" 92/1 (2007), 42.

²³ Twenge vd., "Social Exclusion Decreases Prosocial Behavior", 62.

²⁴ Maner vd., "Does Social Exclusion Motivate Interpersonal Reconnection? Resolving the Porcupine Problem", 54.

desteklerinin öğrenciler arasında topluluk hissi oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁵ Tangenberg ise, dini inançların bireylerin sosyal entegrasyon sürecini zayıflattığını, ancak dışlanan bireylere kendi dini grupları tarafından sunulan sosyal desteklerle dışlanma deneyimlerinin olumsuz etkilerinin hafifletildiği iddia etmiştir.²⁶ Bu bakımdan, öğrencilerin dini ve kültürel nedenlerle sosyal gruplar tarafından ötekileştirilmeleri eğitim yaşantılarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, üniversite öğrencilerinin sosyo-kültürel yaşamlarını etkilemekte ve akademik başarılarına da zarar vermektedir. Öğrencilerin bu tür farklılıkları sınıf içi etkileşimleri ve sosyal kabul görmeleri üzerinde doğrudan etkilidir.²⁷ Örneğin, Gül ve Sasman Kaylı tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, göçmen üniversite öğrencilerinin sosyal dışlanma seviyeleri incelenmiş, öğrencilerin sosyo-demografik durumları ile sosyal dışlanma düzeyi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Araştırmada, üniversite öğrencilerinin sosyo-kültürel ve ekonomik yaşama katılım seviyelerinin dışlanma deneyimi ile doğrudan bağlantılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle, farklı dini ve kültürel geçmişe sahip öğrencilerin sosyal gruplardan dışlanma riskinin yüksek olduğu vurgulanmıştır.²⁸ Özcan ise, dini kimlikler ve kültürel farklılıklar nedeniyle mülteci öğrencilerin çokkültürlü toplum yapısına uyum süreçlerinin zorlu geçtiğini ve öğrencilerin iletişim kurmada sorunlar yaşadığını savunmaktadır.²⁹ Değişik dini ve kültürel bölgelerden gelen üniversite öğrencileri dışlanmayı sıklıkla deneyimleyen gruplardır. Bu öğrencilerin sosyal çevreleri ile olan ilişkilerinin oldukça kısıtlı olduğu ve bu durumun öğrencilerin akademik başarılarını derinden etkilediği ciddi bir bulgudur.³⁰ Öğrencilerin mezhepsel ve dilsel farklılıklarının üniversite yaşamına uyum sağlamada problemlere yol açmasına ek olarak okul başarılarını da düşürdüğü çok sayıda araştırmaya konu olmuştur.³¹

2. Sosyal Dışlanma Karşısında Kimlik Bunalımı

Sembolik sunumlar, entegrasyon ve sosyal dışlanma toplumsal kimlik oluşturmada önemli unsurlardan olup, belirli kaynaklara eşitsiz erişim hem sosyal hem de sembolik sınırlar ortaya çıkarmaktadır. Sembolik sınırlar, “nesnelere, insanları, uygulamaları ve hatta zaman ve mekânı kategorize etmek için sosyal aktörler tarafından yapılan

²⁵ Patrick L. Dulin, “Social Support as a Moderator of the Relationship Between Religious Participation and Psychological Distress in a Sample of Community Dwelling Older Adults”, *Mental Health, Religion & Culture* 8/2 (2005), 84.

²⁶ Kathleen M. Tangenberg, “Linking Feminist Social Work and Feminist Theology in Light of Faith-Based Service Initiatives”, *Affilia* 18/4 (2003), 393.

²⁷ Mine Aydemir - Nuran Bayram Arlı, “Öğrencilerde Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Algısının Benlik Saygısı ve Stres ile İncelenmesi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 263-264.

²⁸ Meryem Gül - Derya Sasman Kaylı, “Türkiye’deki Suriyeli Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Toplum ve Sosyal Hizmet* 31/3 (2020), 985.

²⁹ Zeynep Özcan, “Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (2019), 130.

³⁰ Bora Yenihan vd., “Farklı Şehirlerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Sosyal Dışlanma İlişkisi: Kırklareli Üniversitesi’nde Nitel Bir Araştırma”, *Journal of Humanities and Tourism Research* 10/1 (2020), 78.

³¹ Adem Kalebaşı, “Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Uluslararası Öğrencilerin Okula Uyum ve Akademik Başarıları Etkileyen Faktörler”, *International Journal of Social Humanities Sciences Research (IJSHSR)* 9/82 (2022), 779.

kavramsal ayrımları” içine almaktadır.³² Sosyal kimlik, bu tür kategorileri içerdiği gibi ayrıca; etnik köken, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, dini fikirler, siyasi tercihler vs. gibi ortak özellikleri de içinde barındırır.³³ Bilimsel yaklaşımlarda sosyal kimlik, çok farklı kategorileri kapsar şekilde tanımlansa dahi bireyler açısından, sadece kişinin kendini ait hissettiği kimliği ve buna yönelik algısını da içermektedir. Bu açıdan kimlik, kendi özelliklerinin sınırlarını kendisi belirleyen bireyleri ifade eder.³⁴ Bu konu özelinde kapsamlı ve önemli teorik yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan en çok dikkat çeken sosyal kimlik teorisi.³⁵ Sosyal kimlik teorisi, bireylerin grup üyeliklerini ve kimliklerini kendi tecrübeleri ile inşa ettiklerini savunur.³⁶ Teoriye göre, “sosyal kimlikleri tatmin edici olmadığında bireyler, ya mevcut gruplarını terk edip farklı bir gruba katılmaya ya da kendi gruplarını değiştirmeye çabalamaktadır.”³⁷ İnsanların hangi grup kimliğini seçeceği, aidiyet hissine, kolektif bakışına, bireysel hareketliliğine, üye olmak istediği grubun büyüklüğüne ve statüsüne, gruba karşı düşmanlığına veya grup tarafından önyargıya maruz kalmasına bağlıdır.³⁸ Dini kimlik de bu bağlamda, bireylerin başkalarına göre kim olduklarını belirlemek için kendilerine atfettikleri veya olaylara yükledikleri anlamlara göre şekillenir. Bu durum kişisel bir tercihmiş gibi görünse de aslında dini kimlikler kolektif kategorilere vurgu yapmaktadır. Yani, dini kimlikler farklı dini mezhepler, hareketler, fikirler vs. gibi unsurlar arasındaki ayrımlara bağlı olarak inşa edilmektedir. Dini kimlikler bu bakımdan anlamları bağlamında ilişkisel ve dinamikdir.³⁹ Görüldüğü gibi, dini kimlikler, farklı kültürel ve dini ortamların arka planında paylaşılan kolektif yaşantıda hayat bulmaktadır.

Gruplar arası sosyal dışlanmayı inceleyen araştırmalar, sosyal kimlik teorisine ek olarak sosyal alan teorisi ekseninde şekillenmektedir. Sosyal alan teorisi, bireylerin dışlanma deneyimlerini analiz ederken bireylerin akıl yürütme becerilerini ön planda tutar.⁴⁰ Dışlanma sürecinde toplum, bireylerin sosyal, kültürel, ahlaki ve psikolojik farklılıklarını dikkate alarak dışlar. Sosyal dışlayıcı gruplar, kendi değerlerini ve inançlarını korumaya çalıştıklarını iddia ederek dışlanan grubun değerlerini kendisinininkinden daha aşağıda görüp yok saymaktadır. Ek olarak, dışlayıcı grup kendi sosyal statülerini dışlanan grubununkinden daha olumlu ve yüksek görerek diğer

³² Rosa Huotari, “Social Exclusion as Spiritual Inclusion: Collective Identity-Making and Urban Theology in Faith-Based Food Assistance in Finland”, *Journal of Empirical Theology* 36/1 (2023), 5.

³³ Richard Jenkins, *Social Identity* (London: Routledge, 2008), 103.

³⁴ Richard D. Ashmore vd., “An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality.”, *Psychol Bull* 130/1 (2004), 81.

³⁵ Henry Tajfel - John Turner, “An Integrative Theory of Intergroup Conflict”, *The Social Psychology of Intergroup Relations*, ed. William Austin - Stephen Worchel (Monterey: Brooks/Cole, 1979), 33-37.

³⁶ Henri Tajfel - John C. Turner, *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior* (New York, US: Psychology Press, 2004), 10-11.

³⁷ Heiko Beyer, “The prevalence of Identity among Religious Minorities in Different Human Rights Environments”, *The International Journal of Human Rights* 28/1 (2024), 47-48.

³⁸ Beyer, “The Prevalence of Identity Among Religious Minorities in Different Human Rights Environments”, 48.

³⁹ Peter J. Burke, “Identities and Social Structure: The 2003 Cooley-Mead Award Address”, *Social Psychology Quarterly* 67/1 (2004), 11.

⁴⁰ Adam Rutland vd., “A New Social-Cognitive Developmental Perspective on Prejudice: The Interplay Between Morality and Group Identity”, *Perspectives on Psychological Science* 5/3 (2010), 280.

bireyleri ötekileştirir.⁴¹ Bu noktada, bireyler adalet, refah, özgürlük ve yaşam standartları konusunda farklı bir gruba tehdit olarak görülürse kendi grup kimliği duygularını daha da sertleştirir.⁴² Sosyal dışlanma uygulanan grubun etnisite, dini kimlik ve cinsiyet özellikleri ve bunlara dayalı yaşantıları “yanlış” damgası ile damgalanır.⁴³ Alan teorisine göre, yargılamalar karmaşık ve belirsiz durumlarda grup kimliğine dayalı stereotiplere göre gerçekleşmekte ve bu stereotiplerden farklılaşan değerlere sahip bireyler dışlanmaktadır.⁴⁴ Zamanla oluşturulan stereotipler nedeniyle dışlanan bireyler kendi grubunu daha olumlu görüp dış grup üyelerine karşı adaletsizlikten ve hakkaniyetten uzak tutumlar geliştirir. Böylelikle insanlar kendilerine en çok benzeyen grup üyeleriyle bütünleşir ve grup normlarını kendi değerlerine göre dinamik bir süreçte inşa eder.

Sosyal dışlanma ve kimlik konusunda bir diğer önemli etmen “öteki” kimliğinin yaratılmasıdır. Bir kişinin veya grubun kimliğinin diğer insanlara göre inşa edilmesi ötekiliği doğurmaktadır. Bu anlamda ötekilik, grup dışı bireylerin kültürel “öteki” özelliklerine vurgu yapmaktadır.⁴⁵ Özellikle, etnik ve dini inanç farklılıkları nedeniyle dışlanan bireyler yabancılaşma duygusuna kapılır.⁴⁶ Aynı mekânı veya bölgeyi paylaşan farklı gruplar birbirlerine çok uzak yabancılardan oluşur. Yabancılar, genellikle bu mekanlarda “kötü”, “güçsüz” ve “tehlikeli” gibi kavramlarla etiketlenir. Bu durum ötekiler için baskın “ben” ile ikincil bir ilişkiyi doğurur.⁴⁷ Goffman tarafından geliştirilen damgalama teorisinde ötekiler, “tam olarak insan değil” şeklinde kategorize edilmektedir.⁴⁸ Burada sosyal dışlanma ve ötekilik arasındaki ilişki, sosyal aktivitelerden ve topluma katılımdan reddedilmenin olumsuz yönlerine atıfta bulunur.⁴⁹ Son olarak ötekilik kavramı, bireyin baskın gruptan farklılaşan kimliğinin dışlanmaya yol açtığını savunarak bireylerin yetersiz sosyal katılımlarına, sosyal adaptasyon eksikliklerine ve güven bunalımlarına da vurgular.⁵⁰

Öğrencilerin üniversite yaşamlarında dışlanma ve kimlik bunalımı hissine yol açacak sorunlarla karşılaşmaları onların psikolojik iyi oluşlarını ve sosyal entegrasyonlarını ciddi derecede etkilemektedir.^{51,52} Bu konudaki çalışmalar, sosyal dışlanmanın öğrenciler arasında kaygıya neden olduğu ve kimlik bunalımı geliştirdiği konusu üzerinde sıklıkla

⁴¹ Hitti vd., “Social Exclusion and Culture: The Role of Group Norms, Group Identity and Fairness”, 591.

⁴² Rutland vd., “A New Social-Cognitive Developmental Perspective on Prejudice: The Interplay Between Morality and Group Identity”, 281.

⁴³ Melanie Killen vd., “Japanese and American Children’s Evaluations of Peer Exclusion, Tolerance of Differences, and Prescriptions for Conformity”, *Child Development* 73 (2002), 1789.

⁴⁴ Hitti vd., “Social Exclusion and Culture: The Role of Group Norms, Group Identity and Fairness”, 590.

⁴⁵ Huotari, “Social Exclusion as Spiritual Inclusion: Collective Identity-Making and Urban Theology in Faith-Based Food Assistance in Finland”, 5-6.

⁴⁶ Diana Dimitrova, “On Otherism and Othering: an Introduction”, *The Other in South Asian Religion, Literature and Film Perspectives on Otherism and Otherness*, ed. Diana Dimitrova (London: Routledge, 2018), 2-3.

⁴⁷ Erving Goffman, *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity* (NJ: Prentice-Hall, 1963), 100.

⁴⁸ Goffman, “Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity”, 101.

⁴⁹ Levitas vd., “The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion”, 9.

⁵⁰ G. J. Room, “Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization”, *International Journal of Social Welfare* 8/3 (1999), 173.

⁵¹ Mehmet Salih Ökten, “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyada Kimlik İnşasına Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 7/2, (2024), 95.

⁵² Esra Kayman vd., “İntörn Hemşirelik Öğrencilerinin Olumsuz Çocukluk Deneyimleri ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişki”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5/2, (2021), 183.

durmaktadır. Örneğin, Jia tarafından yapılan bir araştırmada, olumsuz duygulara neden olan sosyal dışlanma deneyimleyen öğrencilerin kimlik bunalımı yaşama olasılığının diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁵³ Yine benzer şekilde Smith ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada yukarıdaki araştırma ile benzer sonuçlara ulaşılmış, dini kimlik ve kültürel farklılıklar nedeniyle üniversite öğrencilerinin sosyal medyadaki dışlanmalarının onların aidiyet duygularını ve öz benliklerini tehdit ettiği anlaşılmıştır.⁵⁴ Öğrencilerin sosyal dışlanmaları sonucunda ortaya çıkan kimlik bunalımları bireylerin yeni sosyal ortamlara katılımını da olumsuz yönde etkilemektedir. Öğrenciler, dışlanma nedeniyle kendilerini diğer grup bireyleri ile özdeşleştirememekte ve sosyal aktivitelere katılımda tedirginlik yaşamaktadır.⁵⁵ Kendini akran gruplarıyla özdeşleştiremeyen öğrenciler varoluşsal kaygılar ve yeni sosyal ortamlarda sorunlar yaşamaktadır. Bu nedenle, üniversite öğrencileri, geçmiş yaşantıları ve dini kimliklerinden dolayı diğer öğrenciler ile etkileşime girememekte ve marjinal olarak etiketlenmektedir.⁵⁶

3. Yöntem

Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneğinde, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sosyal entegrasyon kurma amacına karşılık yaşadıkları sosyal dışlanmaları ve etiketlenmeleri incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, sosyal dışlanma olgusu ile ilgili literatür analiz edilip teorik yaklaşımlar değerlendirilmiştir. Çalışmada ilk olarak sosyal dayanışma tartışmalarına değinilip teoriler incelendikten sonra Eskişehir Osmangazi Üniversitesi örneğinde ilahiyat fakültesi öğrencilerinin farklı dini inanç ve kültürel özellikleri nedeniyle yaşadıkları sorunlara odaklanılacaktır. Çalışmada ek olarak, öğrencilere yönelik dışlayıcı etkenler analiz edilerek, öğrencilerin dışlanmalarının arkasındaki sosyo-kültürel, dini ve akademik faktörler değerlendirilmiştir. Öğrencilerin sosyal çevrelerinde yaşadıkları sorunlar, ötekileştirme, dışlanma, kendi gruplarındaki eleştiriler ve sosyal imkanlara katılımlarının engellenmesi gibi faktörlerin araştırılması çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır.

3.1. Araştırma Deseni

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik desen tercih edilmiştir. “Olgubilim” şeklinde de isimlendirilen fenomenolojik desen, algı, biliş ve duygu gibi önemli olgulara odaklanılarak özü aramayı ve sezmeyi amaçlamaktadır.⁵⁷ Başka bir ifadeyle, bu desendeki araştırmalarda aslında farklı görülen ancak üzerinde derinlemesine bir anlayışa sahip olunmayan olgular üzerine çalışılmaktadır. Bu sebeple,

⁵³ Yanping Jia - Huiting Yan, “The Mediating Effect of Self-control Between College Students' Social Exclusion and Fear of Missing Out”, *Proceedings of the 2023 International Conference on Applied Psychology and Modern Education (ICAPME 2023)* (Atlantis Press, 2023), 175.

⁵⁴ Rebecca Smith vd., “Students' Perceptions of the Effect of Social Media Ostracism on Wellbeing”, *Computers in Human Behavior* 68 (2017), 280.

⁵⁵ Jort de Vreeze vd., “Neither Fish nor Fowl: A Perceived Mismatch in Norms and Values Between Oneself, Other Students, and People Back Home Undermines Adaptation to University”, *British Journal of Social Psychology* 57/3 (2018), 695-697.

⁵⁶ Marlon Nieuwenhuis vd., “Accounting for Unequal Access to Higher Education: The Role of Social Identity Factors”, *Group Processes & Intergroup Relations* 22/3 (2019), 384.

⁵⁷ Meral Ceylan Çapar - Müyesser Ceylan, “Durum Çalışması ve Olgubilim Desenlerinin Karşılaştırılması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022), 297.

betimleyici fenomenoloji ile ilgili “özü görüntüleme yöntemi” kavramı da kullanılmaktadır. Bu seçimin bir diğer nedeni de öğrenci görüş ve deneyimlerinin özüne inme imkânı sunması ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamasıdır. Merriam’e göre, fenomenolojik desen, mülakat tekniği ile yapılan araştırmalarda etkili olup duygusal değişkenler ve insan algılarını incelemek için oldukça işlevseldir.⁵⁸ Bu bakımdan, fakülte öğrencilerinin deneyimlerini derinlemesine inceleyerek yorum yapabilmek imkânı vermesinin yanında fenomenolojik desen, yine öğrencilerin herhangi bir olay veya konu hakkında anlayış ve düşüncelerini ortaya çıkarmaya olanak tanımaktadır.⁵⁹ Çalışmada, nitel yöntemin tercih edilmesinin nedeni ise, nitel araştırmaların sayısal veriler ve temsiliyetten ziyade daha kapsamlı ve konunun doğası gereği sürekli yoruma açıklığı sebebiyle diğer yöntemler karşısında daha güçlü olmasıdır.⁶⁰ Ayrıca, araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanılmasının temel amacı, katılımcıların deneyimlerini ve bu deneyimleri nasıl anlamlandırdıklarını açıklamaya çalışmaktır. Bu nedenle odaklanılan nokta, öğrencilerin öyküleri, izlenimleri, duygu ve düşünceleridir.⁶¹

2024 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim alan öğrencilerin sayısı 1398’dir.⁶² Araştırma, 10 Mart 2024-15 Haziran 2024 tarihleri arasında sosyal bilimler etik kurul izni alınarak gerçekleştirilmiştir. Örneklemin seçiminde olabildiğince öğrencilerin cinsiyet, yaş ve sınıf dağılımları dengeli tutulmaya çalışılmıştır. Doyuma ulaşacak düzeyde katılımcı elde etmek ve katılımcıların güvenini kazanmak için araştırmacının niyetini belirten görüşme formları toplam 37 öğrenciye dağıtılmış, bu öğrencilerden 29’u çalışmaya katılmaya istekli olmuştur. Öğrenci sayısı belirlenirken nitel araştırmalarda katılımcı sayısına sınır koymak zor aşamalardan biridir.⁶³ Çalışmaya katılacak öğrencilerin seçiminde kartopu örneklem tekniği kullanılmış ve yeterli katılımcı sağlamak için stratejiler oluşturulmuştur. Kartopu örnekleme “zincir yönlendirme örnekleme” adıyla da bilinmektedir. Kartopu örnekleme, çalışmaya katılacak kişilerin belirlenmesi açısından kolaylık sağlayan örneklem yöntemlerinden biridir. Bu nedenle teknik, amaçlı ya da rastgele örnekleme ile yeterli bir sayının elde edilemeyeceği durumlarda çoğunlukla tercih edilmektedir.⁶⁴

3.2. Veri Analizi

Çalışmada veriler Maxqda 2024 programıyla çözümlenmiştir. Mülakata katılacak öğrenciler kartopu örneklem tekniği ile seçilmiş olup, mülakata katılan öğrencilerin kişisel bilgileri gönüllü katılımcı onam formunda belirtildiği üzere gizli tutulmuştur. Ayrıca, katılımcılara rumuz isimler verilerek verilerin gizliliği de sağlanmış olup katılımcılara süre konusunda herhangi bir sınırlama koyulmamıştır. Tüm katılımcılara

⁵⁸ Sharan B Merriam, *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation* (California: Jossey-Bass, 2009), 23.

⁵⁹ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), 77-81.

⁶⁰ W. Lawrence Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (1-2 Takım)*, ed. Ertan Akkaş, çev. Özlem Akkaya (Siyasal Kitabevi, 2022), 319.

⁶¹ Neuman, *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (1-2 Takım)*, 441.

⁶² Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGU), “Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı” (Erişim 10 Haziran 2024).

⁶³ Braun - Clarke, “Using Thematic Analysis in Psychology”, 81.

⁶⁴ Patrick Biernacki - Dan Waldorf, “Snowball Sampling: Problems and Techniques of Chain Referral Sampling”, *Sociological Methods & Research* 10/2 (1981), 141.

görüşme öncesinde araştırmanın amacı, süreci, verilerin nasıl kullanılacağı ve saklanacağı hakkında sözlü ve yazılı bilgiler de verilmiştir. Araştırmanın sonunda ortaya çıkacak raporun yayınlanması konusunda katılımcılar bilgilendirilmiş, araştırmanın kimin veya hangi kurum için yapıldığı hakkında yeterli açıklama sunulmuştur. Araştırmaya katılan kişilerin hassasiyet gösterdikleri meseleleri dikkatle cevaplamak ve etik kurallara titizlikle uymak niteliksel verinin kalitesini arttırmak açısından da çok yararlıdır.⁶⁵ Ek olarak, katılımcılar, soru sormaya, açıklama aramaya teşvik edilmiş ve görüşmeye katılmayı kabul etmeden önce çekilme hakları kendilerine hatırlatılmıştır. Son olarak, araştırma sürecinde alınan yansıtıcı, analitik ve tanımlayıcı alan notlarının yer aldığı, görüşme transkriptleri çözümlenmiştir.

İlahiyat fakültesinde eğitim alan örneklem grubu öğrencileriyle her bir görüşme yaklaşık 50 dakika sürmüştür. Ancak, öğrencilerin dışlanma konusunda hassas davranmaları, ifşalanma korkuları, kültürel-dini düşünce farklılıkları ve kendilerini ifade etmelerinde yaşadıkları problemler araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Mülakat aşamasında elde edilen veriler tematik analiz yöntemi ile incelenmiş, mülakatlar deşifre edildikten sonra ortaya çıkan kodlar kategorilere çevrilmiştir. Kategoriler oluşturulduktan sonra ana temalar belirlenmiştir. Temalar kurgulanırken yorumlayıcı ve betimleyici anlamları ortaya çıkarmayı mümkün kılan tematik yaklaşım tercih edilmiştir.⁶⁶ Tüm mülakatlardan elde edilen bilgiler yeterli noktaya ulaşana kadar kodlanmıştır.

3.3. Geçerlilik ve Güvenirlilik

Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenirliliği güçlendirmek için farklı yöntemler kullanılmaktadır. Araştırmacının, araştırmanın güvenirliliğini artırmak için verilerin toplama sürecini ve yöntemini, sonuçlara nasıl ulaştığını tam olarak sunması gerekmektedir. Katılımcıların en azından sözlü kabullerinin alınmasının yanında mülakat sorularının ilgili konuda uzman 2 bilim insanı tarafından incelenip yorumlanması da araştırmanın güvenirliliğini artıran bir yoldur.⁶⁷ Bu araştırmada, güvenirliliği artırma amacıyla araştırma örneklerinin seçiminden önce problemlerin saptanıp mülakat sorularının da ortaya çıkarılabilmesi için Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde eğitim alan 5 öğrenci ile yüz yüze pilot görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler yaklaşık 3 saat sürmüş ve görüşme verileri öğrencilerin hassasiyetlerini azaltmak amacıyla yazıya dökülerek kendilerine bir nüsha verilmiştir. Bu sayede, katılımcıların da sözlü onayı alındıktan sonra ana araştırmanın tasarlanması sürecine geçilmiştir. Bu tarz bir güvenirlilik tipi, Lincoln ve Egon⁶⁸ ve Creswell ve Miller⁶⁹ tarafından çalışmanın güvenirliliği ve geçerliliğini arttırmak amacıyla araştırmacılara önerilmektedir.

⁶⁵ Virginia Braun - Victoria Clarke, "Using Thematic Analysis in Psychology", *Qualitative Research in Psychology* 3 (2006), 81-82.

⁶⁶ Wen Xu - Katina Zammit, "Applying Thematic Analysis to Education: A Hybrid Approach to Interpreting Data in Practitioner Research", *International Journal of Qualitative Methods* 19/1 (01 Ocak 2020), 2.

⁶⁷ Udo Kuckartz, *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods; Using Software* (UK: SAGE Publications Ltd, 2014), 160.

⁶⁸ Yvonna Lincoln - G. Guba Egon, *Naturalistic Inquiry* (UK: SAGE Publications, 1985), 438.

⁶⁹ John W. Creswell - Dana L. Miller, "Determining Validity in Qualitative Inquiry", *Theory into Practice* 39/3 (2000), 125.

Araştırmaya katılan öğrencilerin; yaşadıkları deneyimler ve sıklıkla karşılaştıkları problemlerden elde edilen veriler temalar ve alt temalar halinde Tablo-1’de verilmiştir.

Tablo 1: Alt Temalar ve Temalar

Temalar	Gündelik Hayat Deneyimleri	Farklılıklar ve Grup İçi Dışlanma	Farklılıklar ve Grup Dışı Dışlanma
Alt temalar			
1.	Sözlü Şiddet	Ötekileştirme	Siyasi Damgalanma
2.	Öğrenciler Üzerindeki Baskılar	Dini Görüş Farklılıkları	Simgesel Nedenlerle Dışlanma
3.	Kimlik Bunalımı	Adaptasyon Sorunları	Sosyalleşme Sorunları
4.		Akademik Baskı ve Fikir Dayatma	

Araştırmaya katılan öğrencilerden elde edilen demografik bilgiler Tablo 2’de verilmiş ve öğrencilerin isimleri rumuz adlarla kodlanmıştır.

Tablo 2: Çalışma Grubu

Değişkenler	Demografi	S
Cinsiyet	Kadın	17
	Erkek	12
Yaş	18-22	15
	23-25	9
	26+	5
Sınıf	1	5
	2	9
	3	9
	4+	6

Sonuç olarak, araştırmaya toplam 29 öğrenci katılmıştır. Araştırma sırasında öncelikle öğrencilerin demografik bilgilerine mülakatlara başlamadan önce verilen bir form ile ulaşılmıştır (bk. Tablo-2). Her bir öğrenci demografi formundaki 3 soruya yaklaşık 2 dakika ayırmıştır.

4. Bulgular

Çalışmada ilk olarak üç ana tema belirlenmiş olup bunlardan ilki gündelik hayat deneyimleri; ikincisi, farklılıklar ve grup içi dışlanma; üçüncüsü ise, farklılıklar ve grup dışı dışlanmadır. Ek olarak, araştırma süresince katılımcıların cevaplarına müdahale edilmemiş öğrencilerin yanıtları anlatım bozuklukları ve kavram hatalarına bakılmaksızın verilmiştir. Mülakatlar sunulurken sırasıyla katılımcıların rumuz isimleri, cinsiyetleri “E ve K” , yaşları “rakam” , sınıfı ise “rakam” şeklinde kısaltılarak mülakat yanıtlarındaki cümlelerde parantez içinde verilmiştir.

4. 1. Gündelik Hayat Deneyimleri

4.1.1. Sözlü Şiddet

Gündelik hayat, öğrenciler açısından önemli sosyalleşme alanlarını kapsamaktadır. Üniversitede öğrencileri günlerini genelde yurtlarda, okulda ve diğer sosyal ortamlarda

geçirmektedir. Bu gibi yerlerdeki öğrenci deneyimleri onların kimlikleri, fikir dünyaları ve kendilerine yönelik bakış açıları geliştirmeleri üzerinde oldukça etkilidir. Çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu üniversite hayatında sosyal ortamlarda en az bir kere fiziksel olmasa da sözlü şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Öğrenciler sözlü şiddetin ilahiyat eğitimi alan bireylerin ortak problemi olduğunu vurgulamaktadır. Genel olarak, katılımcıların çoğunluğu giyime ek olarak fikirlerinden ve ilahiyat fakültesinde eğitim almalarından dolayı sözlü şiddete uğrayan öğrenciler yoğunluktadır.

“Evet uygulanmaktadır. Sakalım konusunda tepki almıştım, yobaz denmişti. Bazı öğrencilerin benimsediği hayat tarzı farklı olmasından dolayı sıklıkla onlara mobbing uygulanabiliyor. Onların yaşam tarzına müdahale ediliyor. Herkes kendi yaşam tarzında özgürdür, fakat herkesin bunu bilmesi gerekir.” (Hakan, E, 24, 4+)

“Fiziksel şiddet uygulanmamaktadır. Ama psikolojik olarak ötekileştirme ve sana cehennem zebanisi gözüyle bakanlar oluyordu. Bu durumda psikolojimizi etkiliyordu.” (Ayşe, K, 20, 3)

“Bazen arkadaşlarımıza yapılan eleştiriler var imam mı olacaksın tavırlarına şahit olup görüyorum ama hiçbiri aşırı bir şekilde şiddet kapsamına girecek kadar ağır söylemler değil.” (Ali, E, 20, 2)

Sözlü şiddete uğradığını iddia eden öğrencilerin yoğun bir bölümü erkek öğrencilerden oluşmaktadır. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere oranla daha fazla sosyal ortamlarda bulunmaları onların eğitimleri veya fikirleri nedeniyle dışlanmaya maruz kaldıklarını göstermektedir. “Cehennem zebanisi gibi bakmak” , “imam mı olacaksın” ve “yobaz” gibi kullanılan kavramlar öğrencilere atfedilen önemli etiketler olarak görünmektedir. Öğrenciler böylesi bir durumun duygularını etkilediğini ve tekrardan benzer ortamlara girmekte tereddüt yaşadıklarını bildirmiştir.

Görüldüğü gibi sözlü şiddet, eğitim sürecinde öğrenciler açısından önemli bir sorun olarak ortaya çıkmakta ve bu unsur, özellikle erkek öğrencilerin diğer gruplarla sosyal etkileşimlerini olumsuz açıdan etkileyebilmektedir. Bu çalışmaya benzer bir şekilde Raufelder ve arkadaşları, sosyal dışlanmanın okul ortamında ve diğer sosyalleşme ortamlarında öğrencilerin sosyal ve kişilik gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği iddia etmektedir.⁷⁰ Bu durum, erkek öğrencilerin sosyal ortamlarda karşılaştıkları damgalama ve dışlanma deneyimlerinin, onların duygusal durumlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu araştırmaya ek olarak, çalışmamızla benzer sonuçlara ulaşan Dahlqvist ve arkadaşları, öğrenciler arasında cinsiyete dayalı ayrımcılığın ve sözlü şiddetin, öğrencilerin psikolojik sağlığı üzerinde ciddi etkileri olduğunu savunmuştur.⁷¹ Son olarak, Jia tarafından yürütülen bir araştırmada, sosyal dışlanmanın öğrencilerin öz kontrol düzeylerini olumsuz yönde etkilediği ve bu nedenle öğrencilerin sosyal ortamlara katılım isteklerinin azaldığı vurgulanmaktadır.⁷²

⁷⁰ Diana Raufelder vd. “Do Belonging and Social Exclusion at School Affect Structural Brain Development During Adolescence?”. *Child Development*, (2021) 92/6, 2214.

⁷¹ Heléne Zetterström Dahlqvist vd. “Dimensions of Peer Sexual Harassment Victimization and Depressive Symptoms in Adolescence: A Longitudinal Cross-Lagged Study in a Swedish Sample”. *Journal of Youth and Adolescence*, (2016) 45/5, 858.

⁷² Yanping Jia - Huiting Yan, “The Mediating Effect of Self-control Between College Students’ Social Exclusion and Fear of Missing Out”, *Proceedings of the 2023 International Conference on Applied Psychology and Modern Education (ICAPME 2023)* (Atlantis Press, 2023), 175.

4.1.2. Öğrenciler Üzerindeki Baskılar

Gündelik hayatta ilahiyat fakültesinde eğitim alan bazı öğrenciler çok sayıda önyargılı davranışlarla karşılaşmakta ve baskı hissetmektedir. Bu öğrenciler arkadaşları ile gittiği kafelerde farklı söylemlerle dışlanıp, katılmayı istedikleri aktivitelere erişimleri de engellenmektedir. Öğrencilerin katılmak istedikleri aktiviteler ya da sosyal ortamlar öğrenciler için sosyal dışlanma alanları haline gelmektedir. Şehirde, dini yaşantı, giyim ve kuşam, fiziksel görünüş (saç, sakal, başörtüsü vs.) gibi özelliklerinden dolayı çalışmaya katılan ilahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik önyargılı tutumlar geliştirilmektedir.

“Aslında nerede olduğuna göre değişir bu durum. Ancak ilahiyatçı birinin yaptığı her davranış başka bir bölümde okuyan birine göre daha çok göze batıyor. Normal karşı cinsle konuşmak bile sorun olurken sosyal hayatta sorun olmaması imkânsız. Kadınlar da bu durum daha belirgin belli oluyor. Kadın olmak bile yeterli iken hem tesettürlü hem ilahiyatçı olmak özgür olmaya engel bence bu ülkede.” (Nur, K, 23, 4+)

“Yaşadığım çevrenin dışına çıktığımda evet maruz kalıyorum, kafede çay içerken bölümümü söylediğimde yüzünü buruşturup çevirdi garson. O da öğrenci idi. Ama kendi çevrem muhafazakâr olduğu için iyi tepkiler alıyorum.” (Aynur, K, 22, 3)

“Herkes dinden soğumuş durumda ve kapalı ya da ilahiyat okuyan birini görünce yüz ekşitme olsun, başka bölüm mü yoktu diye soranlar olsun pek çok sıkıntı oluyor. İlahiyat okuyorum diyince anlık bir duraksayıp sonra konuşuyor insanlar. Hissediyorsun rahatsızlıklarını...” (Sultan, K, 22, 4)

“Evet. Bazı arkadaşlarımla bara falan gittiğimde içmesem bile sırf orda bulunduğum için diken üstünde oluyorum. Ya okuldan biri görürse tanıdıkla karşılaşsam diye endişe ediyorum.” (Mert, E, 22, 3)

Mülakat verilerinden de anlaşılacağı gibi, öğrencilerin eğitim aldıkları bölümü arkadaşlarına söylediklerinde önyargılı davranışlara maruz kaldıkları görülmektedir. Örneğin, “başka bölüm mü yoktu” ifadeleriyle ya da “yüz ekşitme” ve “yüzünü çevirme” gibi eylemlerle karşılaşan öğrenciler dışlanmış hissetmekte ve rahatsız olmaktadır. Özellikle öğrencilere yönelik sözlü tepkiler ilahiyattan başka bölüm tercih etme isteklerini artırmaktadır. Birkaç öğrenci, bölümlerini söylediklerinde karşısındakilerin bir süre duraksayıp sonra daha dışlayıcı şekilde iletişimlerine devam ettiklerini belirtmiştir. Özgür olamama sorunu yaşayan bazı öğrenciler genellikle kafe, kulüp, kafeterya vs. gibi gittikleri yerlerden dışlandıklarını ifade etmektedir. Örneğin, “küpe takma nedeniyle eleştirilme” , “alkollü mekânlarda çay içme nedeniyle farklı bakışlara denk gelme” ve “tesettürlü olma nedeniyle farklı görülmeye” gibi olaylar öğrencilere kaygı yaşatan durumların başında gelmektedir. Bu tür özellikleri nedeniyle çalışmaya katılan öğrenciler gittikleri yerlerde özgürlük problemi ile karşılaşmaktadır. Çalışmamıza benzer bulgular ilk olarak, Hatun ve Ekşi tarafından yürütülen bir araştırmada, sosyal dışlanmanın öğrencilerin akranlarıyla olan ilişkilerini olumsuz yönde etkilediği ve bu durumun öğrencilerin sosyal aidiyet duygularını zayıflattığı iddia edilmektedir.⁷³ Buna ek olarak, Açıkgöz ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada ise, öğrencilerin sosyal görünüş kaygısının psikolojik durumlarıyla ilişkili olduğu ve bu kaygının sosyal ortamlarda dışlanma hissini artırdığı savunulmaktadır.⁷⁴

⁷³ Osman Hatun - Füsün Ekşi. “Investigation of the Relationships Between Values, Ostracism and Peer Pressure among High School Students”. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 28/4 (2020), 1691.

⁷⁴ Ayla Açıkgöz, vd. “Sağlık Alanında Öğrenim Gören Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Görünüş Kaygısını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Gözlemsel Araştırma”. *Pamukkale Medical Journal*. 15/2 (2021), 326.

4.1.3. Kimlik Bunalımı

Kimlik gelişimindeki bireyler özellikle akran ortamlarında sosyalleşme sürecinde psikolojik sorunlar yaşamaktadır. Kimlik bunalımı, bireylerin kendilerini sorgulamaları, kendi kişiliklerini değerlendirmeleri açısından önemli bir problemdir. Araştırmaya dahil olan öğrenciler genel olarak dışlanma nedeniyle kimlik bunalımı yaşamakta ve üzülmektedir. Aslında öğrencilerin “üzülme” olarak nitelendirdikleri durum yaşadıkları kaygıdan ileri gelmektedir. Öğrenciler böylesi durumlara karşı hiçbir zaman destek alamadıklarını vurgulayarak genelde dışlandıkları ortamlara tekrar girmemeyi tercih etmektedir. Kimlik bunalımları çoğunlukla çalışmaya katılan öğrencilerin kendi dini inanışlarını ve kimliklerini sorgulamalarına neden olmaktadır.

“Uyum sorunları yaşıyorum. Çünkü farklı kültürden insanların gelmesi uyum sorunu yaşamamıza sebep oluyor. Hem doğulu hem de dindar olmam etkili sanırım. Üzülüyorum ama elden ne gelir.” (Ayhan, E, 25, 4+)

“Evet yaşıyorum. Yani üniversiteden bir kız arkadaşımla görülssem, bir aradaysam, bunun stresini hissediyorum. Çünkü okulda bazı kesimler bunu hoş görmüyor ve yadırgıyor. Çok kırıldığım oldu söylediklerinden.” (Faruk, E, 19, 1)

“Şimdiye kadar yaşamadım memleketime ailem ve akrabalarımın geneli dindar kesimden oluşuyor bu yüzden böyle bir sıkıntı yaşamadım. Ancak, Eskişehir’de psikolojimin etkilendiği oldu. Acaba ben yanlış mı yapıyorum dedim. Üzüldüm.” (Ayşe, K, 23, 3)

“Ama psikolojik çok şey hissediyorsun. Bir kafede çay içerken bile ilahiyatçı olduğum bildiğimde bakıyorlar. Kendimi sorguladığım oldu.” (Fatma, K, 21, 2)

Türkiye’nin kültürel ve dini zenginliği yadsınamaz bir gerçektir. Benzer şekilde üniversite öğrencileri de çoğunlukla farklı bölgelerden ve kültürlerden gelen öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak, bazen bu zenginlik öğrencilerin inançları ve fikirleri nedeniyle dışlanma süreçlerini de hızlandırabilmektedir. “Uyum sorunu yaşama” , “üzülme” , “yadırgama” ve “kırılma” gibi söylemler öğrencileri kimlik kargaşasına sokabilmektedir. Örneğin, kendi kimliğini “acaba yanlış mı yaptım” diye değerlendiren Ayşe gibi öğrenciler, bu tür dışlanmalar karşısında gerginlik ve kaygı sorunları yaşamaktadır.

Çalışmamıza benzer bulgulara ulaşan bir araştırmada, Dere ve Demirci, sosyal dışlanmanın ve kimlik bunalımının, öğrencilerin eğitim süreçlerini etkilediği ve akademik başarılarına zarar verdiğini savunmaktadır.⁷⁵ Yapılan araştırmada, göçmen öğrencilerin, sosyal entegrasyon deneyimlerinde yaşadıkları sorunlar, kimlik bunalımlarını artırmakta ve bu nedenle, öğrencilerin eğitimdeki başarıları olumsuz şekilde etkilemektedir. Bu çalışmaya ek olarak çalışmamızın bulgularına benzer şekilde, Yılmaz da bir araştırmasında, öğrencilerin sosyal ortamlarda aidiyet duygularının, kimlikleri ve psikolojik iyi oluşları üzerinde olumsuz yönde etkiler yarattığı iddia etmektedir.⁷⁶

4.2. Farklılıklar ve Grup İçi Dışlanma

4.2.1. Ötekileştirme

Ötekileştirme bir grubun üyesinin herhangi bir nedenden dolayı dışlanmasını ifade etmektedir. Ötekileştirmeye maruz kalan bireyler genellikle yalnızlaşmakta ve sosyal

⁷⁵ İlker Dere – Emine Demirci. “Türkiye’de Göçmen Öğrencilerin Eğitimde Karşılaştıkları Sorunlar”. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2023), 127.

⁷⁶ Cansu Yılmaz – Esra Esen Çiftçi Houghton. “Öğrencilerin Gözünden Sosyalleşme Alanları: Aidiyet Hissi ve Psikolojik İyi Oluşun Anahtarı”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1 (2024), 79.

sorunlarla mücadele etmektedir. Verilerden elde edilen bilgilere göre, çalışmaya katılan öğrencilerden bazılarının kendi fakültesinde eğitim alan diğer öğrenciler tarafından da ötekileştirici tutum ve davranışlarına sıklıkla uğramaktadır. Ancak, bu dışlanma biçimi sıklıkla rastlanan bir durum olarak görülmemektedir. Öğrenciler genellikle sıklıkla dış sosyal ortamlarda ötekileştirmeye uğradıkları için kendi iç grubu ile daha fazla dayanışmaya girmektedir.

“Evet, önceden dikkat ettiğim bazı hususlara bu fakülteye geldikten sonra çok daha ehemmiyet verdim. Giyim gibi. Eskiden giyindiğim gibi giyinmek istediğimi söylediğimde burası ilahiyat demişti bir arkadaşım, sonra benle konuşmadı.” (Sude, K, 20, 2)

“Çok fazla kaldım kalmaya da devam ediyorum. Giyinme, üslup, düşünce ve davranışlar bakımından klasik bir ilahiyat öğrencisiyle aynı doğrultuda olmadığım için çok fazla dışlanma ile karşı karşıya kalıyorum.” (Mahmut, E, 18, 1)

“Düşüncelerimizi rahatça sunabileceğimiz bir rahat ortam yok. Bir fikrimi ifade ettiğimde arkadaşım saçmalama, sapık mısın, dedi. Bir dini gruptanmış. Bana bakışları o grubun hep mesafeli oldu.” (Melisa, K, 19, 2)

Ötekileştirmeye maruz kalan öğrenciler bu durum karşısında arkadaşlarından uzaklaşmakta ya da arkadaşları tarafından itilmektedir. Özellikle, “burası ilahiyat”, “klasik bir ilahiyat öğrencisi olmak”, “saçmalama” ve “sapıklık” gibi söylemler öğrenciler tarafından şaşkınlıkla karşılanmaktadır. Üniversite hayatının özgür olduğunu düşünen bu öğrenciler yaşadıkları durumlar karşısında fakülte içindeki daha dindar olduğunu iddia eden gruplar tarafından ötekileştirilmektedir. Bazı öğrenciler dışlayıcı bakışlar, iletişimi sürdürmeme, aynı masalarda oturmama vs. gibi ötekileştirici durumlar nedeniyle sıklıkla sorunlar yaşamaktadır. Bazı öğrenciler ise, ötekileştirme ve dışlanma sürecinde kendi gruplarına sıkı sıkıya bağlanarak grup içinde yeni kimlik geliştirme sürecine girmektedir. Bu araştırmanın verilerine benzer şekilde Birekul, sosyal dışlanma ve ötekileştirmenin gençlerin kimliklerini inşa etme sürecinde olumlu sonuçları olduğunu savunmaktadır.⁷⁷ Ek olarak, bu makalede, diğer grubun sembolik ifadelerine ve yaşam biçimleri hakkında reddedici tavır geliştiren gençler, kendi iç gruplarına bağlanıp gruplarının değerlerine ve yaşam biçimlerine daha sıkı sarılmaktadır. Yine başka bir çalışma da Omolayo ve Busari çalışmamıza benzer sonuçlara ulaşmış, sosyal ötekileştirmenin sıklıkla yeni kategoriler ürettiğini iddia ederek biz ve onlar zihniyetinin bu yolla güçlendiği sonucuna varmışlardır.⁷⁸ Ötekileştirme, üniversite öğrencileri arasında sözel etiketler ve sembolik ifadelerle gerçekleşmekte bu durum öğrencilerin kendi grup içi dayanışmalarını da arttırmaktadır.

4.2.2. Dini Görüş Farklılıkları

Fakülteadaki öğrencilerin dini konularda çok fazla fikir ayrılıklarına düştükleri gözlenmektedir. Farklı kültürel ve dini geçmişten gelen insanların fikir ayrılıklarına düşmeleri oldukça normal olsa da öğrenciler bu nedenle fakülteye uyum sağlayamadıklarını iddia etmekte ve kendilerini arka plana çekmektedir. Görünmez

⁷⁷ Mehmet Birekul. “Identity and Social Othering: A Case Study on Youth in Turkey”. *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 4/2 (2020), 126.

⁷⁸ Anjorin Omolayo - Jamiu O. Busari. “Unpacking the Social Constructs of Discrimination, Othering, and Belonging in Medical Schools”, *Teaching and Learning in Medicine*, 36/5 (2024), 665.

olmaya çalışma ya da baskın dini fikirlere inanıyormuş gibi davranma bu tür geri durma eylemlerindedir. Çalışmaya katılan öğrencilerin aktardığı verilere göre, fikir ayrılıkları nedeniyle grup içinde dışlanma hem öğrenciler hem de akademisyenler tarafından uygulanmaktadır. Ancak, akademik baskılar alt temasında dışlanma konusu üzerinde durulacağı için değerlendirmelere burada yer verilmemiştir.

“Dini grup faaliyetleri belli kesim tarafından örnek alınıp benimsendiği için etkisi kötü olabiliyor. Örneğin, herkesin kendi gibi düşünmesini istemeleri, tek tipleştirerek aykırı düşünenleri aforoz etme, dışlama, ötekileştirme bunlar insanları kutuplaştırdığı ve saygıyı azalttığı için sorun teşkil ediyor maalesefki.” (Ayşe, K, 20, 3)

“Evet, bazı dini gruplar dinin amaçlılarından sapıp bunu siyasi ve ideolojik bir çerçeveye sığdırmalarından dolayı fakültede birçok sorun ve çatışma yaşıyor. Fakültede yapılan gruplaşma ve bu bizden değilse yanlış yoldadır düşüncesi öğrencilerin birçoğunu dinden uzaklaştırıp deizme yönlendirebiliyor.” (İsmail, E, 21, 2)

“Evet. Çünkü ilahiyatta herhangi farklı bir görüş belirttiğinde millet sana direkt bu kızın ateist düşünceleri var gözüyle bakıyor. Yani derslerde ben buna çok şahit oldum. Alayla karışık, git bir şeyler iç kendine gel, yok bilmem şunu da kaybettik gibi söylemler oluyordu bence bu durum dini eğitim almada itici bir durum. Çoğu kişi eminim ki farklı düşünüyor çoğu şeyde ama ne düşünürler endişesinden düşüncelerini dile getirmiyorlar.” (Asude, K, 23, 4)

“Dini görüşlerim farklı olduğu için ilahiyat bölümündeki öğrencilere uyum sağlamakta zorlanıyorum. Bu yüzden ilahiyat bölümünde eğitim almak benim için zor oluyor.” (Hasan, E, 19, 2)

Dini farklılıklar nedeniyle öğrenciler sınıf ortamlarında sorunlar yaşamaktadır. Bazı öğrenciler baskın görüşten farklılaştıkları için sıklıkla ötekileştirici söylemlerle karşılaşmaktadır. “Git su iç gel” , “söylenme” , “ateist” gibi yanıtlar bazı öğrencilerin fakülteye uyum sağlamalarını engellemektedir. Ek olarak, öğrencilerin bu durum karşısında akademik başarıları azalabilmekte ve eğitimleri sekteye uğramaktadır. Bu öğrenciler, fikirlerini gizleyerek dışlanmaktan korunmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca, verilerden elde edilen bilgilere göre öğrenciler arasında kurulan dini grupların çeşitli nedenlerle çalışmaya katılan bazı öğrencileri ötekileştirdiği de anlaşılmaktadır. Bunun yanında öğrencilerden bazıları ise kendi arkadaşları tarafından okul dışındaki yaşamları nedeniyle ötekileştirilmeye uğrama korkusu yaşamaktadır. Bu tür deneyimlere maruz kalmak öğrenciler açısından dolaylı bir öğrenme biçimi olduğu için öğrenciler fakültedeki davranışlarına azami derecede özen göstermektedir. Bizim bulgularımıza benzer bir biçimde Bulut tarafından yapılan bir araştırmada, dini grupların dini en doğru anlayan kişiler olduğunu iddia etmeleri ve dini bilgileri sadece kendilerinin doğru olarak anladıklarını vurgulamaları nedeniyle bu grupların kendi inanç grupları dışındaki öğrencileri dışlayan ve ötekileştiren bir tavır içine girdikleri sonucuna ulaşmıştır.⁷⁹ Yine, Chew ve arkadaşları, yaptıkları bir araştırmada, farklı dini görüşlere ve inanışlara sahip bireylerin diğer inanç grupları ile sosyal etkileşim süreçlerinde sorunlar yaşadığı, bu nedenle dışlanan öğrencilerin yaşam kalitelerinin bozulduğu ve psikolojik sorunlarla uğraştıkları sonucuna ulaşmıştır.⁸⁰

⁷⁹ Ramazan Bulut. “İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (2020), 388.

⁸⁰ Keng Sheng Chew vd. “Socio-Cultural and Religious Influences During Menstruation Among University Students”, 1/1 (2020), 11

4.2.3. Adaptasyon Sorunları

Eğitim aldığı fakülteye uyum sağlamakta zorlanan öğrencilerin sayısı azdır. Ancak, bazı öğrenciler grup içi deneyimlerinden dolayı uyum sorunları yaşadıklarını mülakat sırasında sıklıkla ifade etmiştir. Bunun yanında, yaşanan olumsuz durumlar nedeniyle çevre kuramamaktan, yalnızlaşmaktan ve sürekli dışlanmaktan yakınan öğrenciler de mevcuttur. Bu alt temadaki en önemli bulgu, uyum sorununu yaşayan öğrencilerin genellikle ya son sınıf ya da uzatma dönemindeki öğrencilerden oluşmasıdır.

“Hayır, 5 yıldır okuduğum fakültede birçok kez farklı kişiler tarafından kısıtlanmaya kalkışılrsa da ben hayatım boyunca hiç kimsenin dediğine bakmaksızın kendi bildiğim doğrular çerçevesinde hayatımı devam ettiren bir bireyim. Tabi ki doğru ve yapıcı eleştirilere kulağımızı kapatmak doğru olmaz ama iş kısıtlamaya gelirse hiçbir şekilde tolerans sağlamam.” (Ayten, K, 23, 4+)

“Kişilik olarak sosyal bir insan olduğum için çevre konusunda çok fazla zorluk yaşamadım, fakat kişilik farklılıkları bizi farklı etkinliklere katılmaktan alıkoyuyordu.” (Nur, K, 23, 4+)

“Uyum sorunları yaşıyorum. Çünkü farklı kültürden insanların gelmesi uyum sorunu yaşamamıza sebep oluyor. Bu da sosyalleşmemizi etkiliyor.” (Yunus, E, 25, 4+)

“Kendi arkadaş çevremde uyum sorunu yaşamıyorum fakat daha muhafazakâr olan bireyler ile ilişki kurmada sorunlar olabiliyor. İletişimden kaçıyorlar ve bu da fakültede olan sosyal ortamı ister istemez etkiliyor.” (Hakan, E, 24, 4+)

Adaptasyon sorunları yaşayan öğrenciler fakültedeki akranları tarafından en çok eleştirilenlerdir. “Kimsenin dediğine bakmaması”, “farklı etkinliklerden alıkonulması” ve “iletişimden kaçınılması” gibi durumlar öğrencilerin kendi davranışlarını yeniden değerlendirmelerine yol açmaktadır. Bu tür durumlar öğrencileri kendi tabirleri ile “ister istemez” etkilemektedir. Bu çalışmanın bulgularına benzer bir biçimde Çelikkaleli ve Tümtaş, sosyal dışlanmanın öğrencilerin adaptasyon sürecine olumsuz etkileri olduğu iddia ederek, bu nedenle öğrencilerin saldırgan tavır takındıkları ya da buldukları sosyal çevrelerden kendilerini uzaklaştırdıklarını vurgulamıştır.⁸¹ Buna ek olarak, Gül ve Şaşman Kaylı, öğrencilerin sosyal dışlanmalarının uyum süreçlerini oldukça etkilediği sonucuna ulaşmış, dışlanmanın öğrencilerin kültürel uyum ve aidiyet duygularının zayıflatıldığını vurgulamıştır.⁸²

4.2.4. Akademik Baskı ve Yönlendirme

Çalışma bulgularında en dikkat çeken konu akademik baskı ve yönlendirme alt teması olmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerden bazıları ilahiyat fakültesindeki bazı akademisyenler tarafından dışlandıklarını ve ötekileştirildiklerini belirtmiştir. Ek olarak, yaşam biçimi ve dini fikir farklılıkları nedeniyle akademisyenlerin kendilerini etiketlemeleri ve ötekileştirici davranışlarda bulunmalarından rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Bazı öğrencilerin derslerde fikirlerini dile getirmelerinin engellendiğini, giyimleri hatta cinsiyetleri nedeniyle eleştirildiğini ve sürekli onlara bazı akademisyenler tarafından dışlayıcı tutumlar sergilendiğini belirtmiştir.

⁸¹ Öner Çelikkaleli - Mim Sertaç Tümtaş, “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Sosyal Yabancılaşmanın Aracı Rolü”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 43/1 (2017) 166.

⁸² Meryem Gül - Derya Sasman Kaylı, “Türkiye’deki Suriyeli Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma”, 1000.

“Kesinlikle karşılaşıyoruz. Bunun sebebi olarak da yine bir cemaat veya gruba hitap eden hocaların fakültede ders vermeye kalkmasıdır.” (Fatih, E, 20, 2)

“Çokça eleştirildim. Hocamın birisi beni mutezile olarak damgalamıştı. Bazı cemaat ve tarikatlara mensup arkadaşlarım ötekileştiriyordu.” (İkra, K, 20, 2)

“Bazı hocalarımızla tartışmaya giremiyoruz. Çünkü sadece kendi fikirlerinin doğru olduğunu düşünüyorlardı ve ister istemez dayatma oluyordu. Hal böyle olunca ders esnasında konuşmaya veya doğru bildiğimiz şeyleri dile getirmeye çekiniyorduk.” (Aslı, K, 23, 4)

“Her hocada olmasa da bazı hocalarda görüyordum. Mutlak doğrunun kendi anlattığı olduğu inancını benimsiyordu. Bazen bizlere her kitabının okunmaması gerektiğini vurguluyorlardı.” (Sultan, K, 22, 4)

“Öğretmenlerin bir kısmı maalesef ki, öğrencilerin düşüncelerini yönlendirerek, onları tek tiplendirmeye çalışarak hepsinin aynı düşünce üzerinde toplayarak farklı düşünmelerini engelledikleri için fikir dayatması ortaya çıkıyor. Bunu yaparken hem kırıcı ve esprili bir dille yaptıkları için bütün öğrenciler hocaya karşı gülüyor ve hocayı destekliyorlar. Radikal düşünen ve dayatan bunu alaycı bir dille söyleyen öğretmenlere birkaç defa düşüncelerimi söylemek istedim, fakat cesaret edemedim. Sınıf ortamında rencide edebileceğinden çekindim. Fakat şu an kendime çok kızıyorum, keşke daha dik durarak, cesaretli davranarak fikrimi dile getirebilseydim.” (Yakup, E, 21, 3)

Bu alt tema altındaki bulgular oldukça ciddi problemlere işaret etmektedir. Fakültede öğretim elemanları tarafından gerçekleştirildiği iddia edilen bu tür dışlamalar veya ötekileştirmeler oldukça problemleri durumlara yol açmaktadır. Örneğin, “sen mutezilesin” ifadeleri, “farklı cemaatlere hitap eden hocaların dayatmaları” , “alaycı söylem ve gülümsemeler” gibi durumlar belirli öğrencilerin yaşadıkları önemli problemlerdendir. Bu konu, mülakatlar sırasında öğrencilerin üzerinde en sık durdukları olayların başında gelmektedir. Mülakata katılan öğrencilerin çoğunluğu kendilerinin bu deneyimleri yaşamasa dahi herhangi bir arkadaşının deneyimine vurgu yaparak kaygı duyduğunu hissettirmiştir. Bulgularımıza benzer bir biçimde, Göktaş ve Kaya tarafından yapılan bir çalışmada, akademik personelin öğrenciler ile olan ilişkilerinin öğrencilerin akademik performanslarını derinden etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Öğretim elemanlarının alaycı tutumlarının öğrencilerin akademik performanslarını ve kişilik özelliklerini olumsuz etkilediği de savunulmuştur.⁸³ Yine Allen ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, öğreticilerin duygusal durumlarını ve olumsuz fikirlerini öğrencilere yansıtılmalarının eğitim alan bireylerin akademik başarılarını ve duygu durumlarını olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Öğreticilerin öğrencilere yaklaşımları ve onları teşvik etmesi öğrencilerin akademik performanslarını artırmalarına ve kendilerini iyi hissetmelerine neden olduğu anlaşılmaktadır. Alaycı tavırların ve itici söylemlerin bu çalışmalara bakıldığında öğrencilerin akademik performanslarına zarar verdiği ve psikolojik sorunlara yol açtığı anlaşılmaktadır.⁸⁴

⁸³ Erkan Göktaş - Metin Kaya. “The Effects of Teacher Relationships on Student Academic Achievement: A Second Order Meta-Analysis”. *Participatory Educational Research*, 10/1 (2023), 275.

⁸⁴ Joseph Allen vd. “Observations of Effective Teacher Student Interactions in Secondary School Classrooms: Predicting Student Achievement with the Classroom Assessment Scoring System”. *School Psychology Review*, 42/1 (2013), 91.

4.3. Farklılıklar ve Grup Dışı Dışlanma

4.3.1. Siyasi Damgalanma

Araştırmaya katılan öğrenciler giyimleri ve dini yaşamları nedeniyle akranları tarafından belirli bir siyasi partinin mensubu olarak damgalanmaktadır. Öğrencilerin çoğunluğu ilahiyat fakültesinde eğitim aldığı için siyasi anlamda çevresi tarafından en az bir kere etiketlendiğini düşünmektedir. Hatta, bazı öğrenciler dış ortamlarda ilahiyat eğitimi almakla bir siyasi parti üyesi olmanın eş değer sayıldığını söylemektedir. Bu nedenle öğrencilerden bazıları dış etkinliklere katılmadıklarını ve kendi grupları dışındaki farklı gruplara uyum sağlamakta zorlandıklarını bildirmişlerdir.

“Evet, özellikle bu seçim zamanlarında benim kendi fikirlerim ve siyasi görüşüm doğrultusunda yönelmiş olduğum tarafı duyan kişiler genelde, ‘sen ilahiyat öğrencisi değil misin farklı tarafa yönelmen ne kadar doğru’ tarzında cümlelerle karşılaşıyorum.” (Asuman, K, 19, 2)

“Evet yaşıyorum. Özellikle de günümüz iktidar parti taraftarı olduğum yönünde bir önyargıya maruz kalıyorum.” (Ayhan, E, 21, 3)

“İlahiyatta bunu yaşamayan yoktur bence. Türkiye’de din ile siyaset tamamen iç içe geçmiş durumda. İlahiyatçı isen kesin ak partilisinir çünkü. Örneğin tesettürlü olduğum için beni gören biri bu da a... partili diyor. Direkt yapıştırıyor etiketi. Aslında olduğumuz durumda bunu gayet normal karşılıyorum çünkü din ile siyaset bu kadar iç içe olduğu taktirde bunun önüne geçmek neredeyse imkânsız.” (Nazmiye, K, 22, 4)

“Tabii ki yaşıyoruz, ilahiyat okuyorum dediğimde ‘aaaa zaten x kişisi olduğu sürece atanmanız olur veya y kişisi gelirse hayatta atanamazsınız’ diyorlar.” (Faruk, E, 19, 1)

“İnsanlar siyasi bir partinin gençlik kolu olduğumu düşünüyorlar. Bu durum beni rahatsız ediyor. Çünkü siyasi bir partiyle okuduğum bölümün alakası yoktur. Ama, insanlar ilahiyat fakültesini siyasi bir partinin uzantısı olarak görüyorlar.” (Aynur, K, 22, 3)

Öğrenciler özellikle seçim zamanlarında siyasi damgalamaların arttığını vurgulamaktadır. Ayrıca, onlara iktidar partisi sayesinde rahatlıkla atanabilecekleri sıklıkla söylenmektedir. Çalışmaya katılan öğrenciler, “sen ilahiyatçısın farklı tarafa yönelmen ne kadar doğru”, “tesettürlü olma nedeniyle bir parti üyesi sayılırsın”, “x kişisi olduğu sürece atanırsın” ve “x siyasi parti üyesisin” gibi söylemlerle doğrudan damgalanmaktadır. Öğrencilerin geneli bu konuda yaşadıkları rahatsızlıkları dile getirmişler ve bu nedenle sosyal ve psikolojik sorunlar yaşadıklarını vurgulamışlardır. Öğrencilerin bireysel politik tercihleri dahi bilinmez iken siyasi damgalanmaya maruz kalmaları ciddi ön yargılı bir tutumdur. Çapcıoğlu tarafından yapılan bir alan araştırmasında, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dindar görünümünün yanında, modern siyasi ve kültürel değişkenlerden de etkilendiği, bu bağlamda hem seküler hem de dindar yaşam tarzlılarına sahip oldukları bulgulanmıştır. Öğrencilere gösterilen siyasal tutumun öğrencilerin kendilerine dönmelerine ve dışlanmış hissetmelerine neden olmaktadır.⁸⁵ Çalışmamızın bulgularından farklı sonuçlara ulaşan Yaman ve Güngör, sosyal ortamlarda kültürel veya siyasi damgalanma deneyimine sahip olan bireylerin kaygı ile baş etme düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu çalışmada, elde edilen bulgulardan bazıları ise çalışmamıza benzer sonuçlar içermektedir. Örneğin, aynı

⁸⁵ İhsan Çapcıoğlu. “Sosyo-politik Tutumlar ve Dindarlık: İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Bir Alan Araştırması”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2009), 179-180.

çalışmada grup içi ya da dışı damgalanmaya maruz kalan bireylerin damgalanmaya veya ayrımcılığa neden olabilecek ortamlardan veya benzer durumlardan kaçındıkları anlaşılmıştır.⁸⁶ Çalışmamızın bulgularına benzer sonuçlara ulaşan Grady ve Jerome tarafından yapılan bir başka araştırmada sıklıkla siyasi damgalanmaya ve ötekileştirmeye uğrayan üniversite öğrencilerinin girdikleri ortamlarda kendilerini sansürlediklerine ek olarak sahip olmadıkları siyasi fikirleri savundukları sonucuna ulaşılmıştır.⁸⁷

4.3.2. Simgesel Nedenlerle Dışlanma

Simgesel nedenlerle dışlanma söz konusu olduğunda, çalışmaya katılan ilahiyat fakültesi öğrencileri -özellikle kadın olanların çoğunluğu- giyim ve kuşamlarından dolayı sosyal ortamlardan dışlanmakta ve ötekileştirici yargılara maruz kalmaktadır. Erkek öğrencilerin çoğunluğu böylesi bir nedenle dışlanmaya maruz kalmadıklarını vurgulamışlardır. Ancak, erkek öğrencilerden bazıları takıları, giyimleri, eğitimleri ve duyguları nedeniyle sosyal dışlanmaya uğradıklarını iddia etmiştir. Öğrencilerden bazıları ise fakülte dışında eğitim aldıkları alan sorulduğunda dışlanmamak ve ötekileştirici davranışlara maruz kalmamak için alanları konusunda yanlış bilgi vermektedir (Örneğin, Tarih, Siyaset Bilimi). Dışlanmaktan korkan öğrencilerden başka alanlardan eğitim aldıklarını vurgulayanlar, ifşalanma korkusu ve yalanlarının ortaya çıkmasını engellemek için eğitim aldıklarını iddia ettikleri alanların içeriklerinin ilahiyat fakültesindeki derslerle benzerlik göstermesini önemsemektedir. Öğrencilerden bazıları, bu benzerlik sayesinde buldukları sosyal ortamlarda eğitim aldıklarını iddia ettikleri alanla ilgili kendilerine bir soru geldiğinde, doğru yanıtlar vermek ve ilahiyat öğrencisi olduklarını gizlemek için kendilerine yakın bir alan seçtiklerini vurgulamaktadır

“Küpe taktığım için insanlar dış görünüşümden dolayı önyargılı söylemlerde bulunuyorlar. Önyargılara maruz kaldım.” (Muhammet, E, 21, 3)

“Evet kaldım. İlahiyat okuyorum dedikten sonra ‘olsun’ tarzı tepkilerle çok karşı karşıya kaldım ve kalmaya da devam ediyorum. Dışarıda bu nedenle Tarih okuduğumu söylüyorum.” (Yakup, E, 21, 3)

“Toplu taşıma araçlarında kaldım. Bir adam, yanındaki çocuklara, bakın bu başörtülüler yüzünden oluyor her şey, dedi. Çok kızdım ama bir şey yapamadım.” (İrem, K, 21, 3)

“Bazıları işte ‘sen zaten ilahiyatçısın bizim gibi yaşayamazsın’ diyorlardı. Mesela bir yere gidecekler ‘sen zaten gelmezsin, giyimin farklı, sana göre değil’ diyorlardı.” (Melisa, K, 19, 2)

“Giyim, makyaj yapma konusunda diğer çevremdeki insanlardan eleştiri aldığım zamanlar oldu. Hatta giyimimden dolayı benim ilahiyat okumadığımı bile düşünen çok sayıda insanla karşılaştım. Evet tesettürümüze dikkat etmemiz lazım. Fakat bu sadece ilahiyat okuduğumuz için değil Müslüman bir bayan olduğumuz için olması lazım diye düşünüyorum.” (Ayten, K, 24, 4+)

“Evet, kısıtlamalara maruz da kaldım özgürlüğümden feragat da ettim. Çünkü toplumdaki algı değişmez, fakülte kimliğimizi maalesef ki dışarda da özenle taşınmak zorunda kalınan bir şey olduğunu düşünüyor herkes. İnsanlar sen ilahiyat okuyorsan bu şekilde davranmak zorundasın.

⁸⁶ Erkan Yaman – Halime Güngör. “Damgalama Eğilimine İlişkin Öğretmen Görüşleri”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/18 (2014), 844-845.

⁸⁷ Amber Grady – Jerome Lewis. “Perceptions of Academic Discrimination Mediate the Relationship Between Political Minority Status and Self-Censorship among US College Students”. *Discover Psychology*, 4, 191 (2024), 1.

Çünkü senin örnek olman gerekiyor diyorlar. Örneğin, bir matematik öğretmeni dersini anlatıp okul dışına çıktıktan sonra okuldaki resmi kimliğini bir yere bırakıyor ve yargılanmıyor da.” (Sude, K, 20, 2)

Giyim konusu söz konusu olduğunda ilahiyat fakültesinde eğitim alan ve tesettürlü bireylerin grup dışı sosyal dışlanmaları sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Özellikle kadın öğrenciler, giyimlerinden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalmakta ve kendilerine önyargılı davranışlar sergilenmektedir. Taşıma araçları, kafeler, kütüphaneler vs. gibi ortamlarda öğrenciler genellikle tesettürleri nedeniyle eleştirilmekte veya onlara itici bakılmaktadır. Örneğin, “ilahiyatçısın bu şekilde davranmak zorundasın”, “örnek olmalısın” ve “yobaz” gibi söylemler çalışmaya katılan öğrencilerin karşılaştıkları tepkilerdendir. Bunun dışında kendilerini “başı açık” olarak tanımlayan öğrenciler de “makyaj yapmış” ve “başı açılmış” gibi söylemlerle etiketlenmekte ve dışlanmaktadır. Erkek öğrenciler ise genellikle sohbet ortamlarında dini fikirleri nedeniyle dışlanmakta ve eleştirilmektedir. Toplumda yaşanan tecavüz, hırsızlık, torpil vs. gibi olaylar hakkında genellikle erkek öğrencilerin fikirlerine başvurulmakta ve bu olayları sanki onlar gerçekleştirmiş gibi yargılanmaktadırlar. Bu bağlamda, çalışmamıza benzer sonuçlara ulaşan Canbolat, öğrencilerin dış görünüşlerini önemsedikleri ve yaşayış biçimlerini dış görünüşleri ile sunma istekleri olduğunu iddia ederek, bu konuda onlara yapılan baskıların öğrencilerin karar verme ve kendilerini ifade etme becerilerinde sorunlara yol açtığını savunmaktadır.⁸⁸ Aygül ve Gürbüz tarafından yapılan bir alan araştırmasında, baş örtüsü nedeniyle dışlanan öğrencilerin sosyal dışlanmadan kaçınmak için arzu edilen kimlikler inşa ettikleri ve dönemin şartlarına uygun davranmak istedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle öğrenciler, sıklıkla ayrımcılık hissi yaşadıklarını ve sosyal ortamlardan dışlandıkları da anlaşılmaktadır.⁸⁹ Buna benzer biçimde, Işık, öğrencilerin yaşadıkları sosyal dışlanma karşısında kendilerini ispat etme arzularına giriştikleri ve bu durumun onların benliklerini zedelediğini iddia etmektedir.⁹⁰ Son olarak, Zaragoza ve Llorent-Bedmar, dini giyimleri nedeniyle Müslüman öğrencilerin sosyal ortamlardan dışlandıklarını ve bu nedenle, eğitim imkanlarından diğer öğrenciler gibi eşit şekilde yararlanamadıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu bakımdan öğrenciler, ruhsal sorunlar yaşamakta ve akademik performanslarının zayıflamaktadır.⁹¹

4.3.3. Sosyalleşme Sorunları

Öğrenciler görüşmelerde oldukça sosyal olduklarını söylemiş ve zamanlarını genelde arkadaş ortamlarında geçirdiklerini ifade etmiştir. Sosyalleşme insanın üniversite ortamında ya da diğer sosyal alanlarda gerçekleştirdiği önemli gündelik yaşam deneyimlerindedir. Sosyalleşme sürecinde farklı insanlarla ile sıkça etkileşime giren bireyler, diğerinin kültürünü, fikir dünyasını, arzularını ve inançlarını öğrenerek

⁸⁸ Murat Canbolat. “Lise Öğrencilerinin Okul Kıyafeti Tercihleri ve Bunların Okuldaki Yansımaları”. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/2 (2021), 1341.

⁸⁹ Hasan Hüseyin Aygül - Gamze Gürbüz. “Tüketim, Moda ve İslami Giyim Açısından Tesettürlü/Türbanlı Öğrenciler: Akdeniz Üniversitesi Örneği”. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 15/56 (2019), 206.

⁹⁰ Zehra Işık. “Bir Öteki Olarak İmam Hatiplilerin Öteki Algısı ve Ötekine Yönelik Tutumları”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 20/43 (2022), 92.

⁹¹ Lucía Torres-Zaragoza - Vicente Llorent-Bedmar. Barriers to inclusion of Muslim migrant students in western schools. A systematic review, *International Journal of Educational Research*, 125/ 102363 (2024), 11.

kendilerini geliştirmektedir. Ancak sosyal ortamlarda etiketlenme ve dışlanma gibi durumlara maruz kalarak olumsuz olaylarla da karşılaşılabilir. Çalışmaya katılan öğrenciler, bazı kültürel ortamlarda sıklıkla etiketlenerek sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını vurgulamaktadır. Bazı öğrenciler bu nedenlerle, sosyal ortamlara katılırken artık kaygı yaşadıklarını veya eğitim bilgilerini gizlediklerini söylemiştir.

“Arkadaşlarım ile tabii ki uyum sorunu yaşıyorum ve bu sebeple yalnızlığı tercih ediyorum. Sürekli maske takıp rol yapmak zorunda kaldığım bir sosyallik yerine tercih edilmiş bir yalnızlığı ruhuma daha uygun buluyorum.” (Sümeyye, K, 20, 2)

“Bazı konularda çevremdeki arkadaşlarım da dahil ilahiyat bölümü okuduğumuz için en küçük yanlışımızda hemen “sen ilahiyatçısın” damgasını koyabiliyorlar. İlahiyatçıların hata yapmaması, mükemmel olması lazım kafasındalar.” (Muhammet, E, 21, 3)

“Karşılaşılan duruma göre değişebiliyor. Çünkü üniversite birçok öğrencinin bir araya geldiği bir yer, bu da birçok kültürün yan yana gelmesi demek. Bazen kültür çatışması da olabiliyor, tabii bu sorunlar kaynaşma ve birlikte geçirilen sürede asgari seviyeye inebiliyor. Fakat bazı durumlarda kültür çatışması yaşanabilir. Bir konsere giderken ilahiyat okuduğumu söylediğimde, “siz de mi geliyorsunuz buraya” demişlerdi.” (Yunus, E, 25, 4+)

Sosyalleşme sürecine katılamamak veya belirli gruplara uyum sağlayamamak öğrencileri yalnızlık duyguları ile baş başa bırakmaktadır. Sosyal ortamlardan dışlanan ya da gruplardan tepki alan öğrenciler bu durumun eğitim başarılarına etki ettiğini iddia etmektedir. Bunun dışında, “maske takmak” gibi davranışlar, “ilahiyatçısın”, “siz de mi geliyorsunuz” gibi söylemler öğrencilerin karşılaştıkları yabancılaştırılma deneyimlerine örnek olarak verilebilir. Öğrenciler genel olarak kendi grupları dışında başka gruplarda veya sosyal ortamlarda bulunmaya önem göstermelerine rağmen dışlanma deneyimi yaşamaktadır. Yani, entegre olma çabalarına rağmen kimlikleri veya eğitimleri nedeniyle tepki alan öğrenciler sosyal ortamlardan dışlanmaktadır. Niu ve arkadaşları, çalışma bulgularımıza benzer bir biçimde, sosyalleşme ortamlarından sosyo-kültürel ve dini nedenlerle dışlanan öğrencilerin psikolojik sorunlar yaşadığını vurgulamaktadır. Burada, dini giyim ve sembollere yönelik olumsuz ön yargıların öğrencileri sosyal ortamlardan alıkoymasına ek olarak yalnızlık, düşük öz-saygı, akademik başarıyı zayıflattığı ve sosyal kaygı gibi sorunlara yol açtığı bulgusuna ulaşılmıştır.⁹² Solak ve Teközer ise, sosyal dışlanmayı bireylerin sosyalliğinin merkezinde sayılabilecek bir durum olarak görmekte, sosyalleşme ortamlarında dışlanma deneyiminin yaşayan bireylerin fiziksel ve psikolojik iyi olma hallerini ciddi manada etkilediğini vurgulamaktadır.⁹³ Bu bağlamda, öğrencilerin sosyalleşme sürecinde kültürel ve dini nedenlerle yaşadıkları dışlanma deneyimlerinin onların kimlik gelişim süreçleri üzerinde ve sosyalleşme ortamlarına girmelerinde olumsuz etkilere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Sosyal dışlanma olgusu bireylerin toplumun sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarına katılımının belirli gruplar tarafından engellenmesine atıf yaparak geniş bir

⁹² Niu vd. “Social Exclusion and Depression among Undergraduate Students: The Mediating Roles of Rejection Sensitivity and Social Self-efficacy”. *Current Psychology*, 42/1 (2023), 27203.

⁹³ Çağlar Solak – Mert Teközel. “Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnceleme”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 309.

yoksunluk ağını kapsamaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin deneyimledikleri sosyal dışlanma türlerinin geniş etkileri, öğrencilerin sadece kaygı yaşamalarına neden olmamakta, aynı zamanda, ötekileştirici ve yalnızlaştırıcı önyargılı tutumlar ve davranışlardan dolayı toplumsal fırsatlardan diğer öğrenci grupları gibi eşit şekilde yararlanamamalarına yol açmaktadır. Literatürde vurgulanan dışlanmanın çoklu doğası göz önünde bulundurulduğunda, çalışmaya katılan öğrencilerin yaşadıkları dışlanma deneyimleri; dini inançlar, fikirler, eğitim alınan fakülte, giyim, dil vs. gibi sebeplerden dolayı gerçekleşmektedir. Araştırma bulgularına göre, bazı ilahiyat fakültesi öğrencilerinin sadece dış gruplardan değil kendi iç gruplarından da yaşam biçimleri ve dini fikirleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Öğrenciler dini kimlikleri ve aldıkları eğitim nedeniyle gündelik yaşamın birçok alanında sözlü şiddete uğramaktadır. Ek olarak, öğrencilerin kendi fakültelerinde kültürel farklılıkları, dini fikirleri ve yaşam biçimleri nedeniyle sosyal ilişkileri zedelenmektedir. Bu nedenle öğrenciler, kaygı yaratıcı sorunlarla başa çıkmak için kendi fikirlerini gizleme eğilimine girmekte ya da kendilerini geri plana itmektedir.

Dışlanma, yalnız kalma ve etiketlenme korkuları gibi nedenlerle bireyler, katılmayı istedikleri sosyal grupların değerlerini ve kurallarını ister istemez kabul etmiş gibi görünmek zorunda kalabilmektedir. Öğrenciler, bu bağlamda kendi kimliklerini katılmayı istediği grubun veya grupların kimliği ile paralel olarak değiştirmeye başlamaktadır. Haliyle iç veya dış grup ilişkileri, bireyin kendilerini bağımsız kimlikleri ile değil, katılmayı istedikleri dış grubun kimliği ve değerleriyle kıyaslamak zorunda bırakılmaktadır. Kimlik değerlendirmesi sırasında bireyler eğer olumlu sosyal aidiyet geliştirebilirlerse öteki olmaktan kurtulmakta, aksi durumda karşıt grup tarafından belirli kavramlarla veya sözel simgelerle etiketlenip dışlanmaktadır. Literatürde yer alan sosyal dışlanma ile ilgili teoriler, bu açıdan ilahiyat fakültesi öğrencilerinin deneyimlerini ve bu deneyimlerin sonuçlarını analiz etmede araştırmacıya güçlü bir alt yapı sunmaktadır. Örneğin, kimlik ve alan teorileri, öğrencilerin dini kimlikleri ve aldıkları eğitim nedeniyle maruz kaldıkları toplumsal dışlanma ve önyargıların onları kimlik bunalımına ittiği gerçeğinden yola çıkarak, öğrencilerin dışlanmaya karşı geliştirdikleri başa çıkma stratejilerini analiz etmeyi kolaylaştırmaktadır. Kimlik teorisine göre, herhangi bir nedenden dolayı dışlanan bireyler sosyal önyargılarla mücadele ederken kendi iç grubuna daha sıkı bağlanmakta ve sosyal dışlanmanın olumsuz etkilerine karşı kendi grubuyla dayanışma içine girmektedir. Araştırma bulgularına göre, ilahiyat fakültesi öğrencilerinin dışlanma deneyimine karşı aldıkları dışlandıkları sosyal ortamlara katılmama, alanları ile ilgili yanlış bilgiler verme, fikrilerini inandıkları gibi ifade etmeme vs. gibi tedbirler, kimlik teorisinin varsayımlarını destekler niteliktedir. Ayrıca, etiketleme teorisi, bireylerin kişisel inançları ve özellikleri nedeniyle toplumdan belirli kalıp yargılar ve etiketler üretilerek dışlandığını varsaymaktadır. Burada çalışmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu de benzer şekilde “yobaz”, “sapkın”, “x partili”, “imam”, “vaazcı”, “tesettürlü” vs. gibi olumsuz söylemlerle etiketlenip toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmaktadır. Dışlanma teorisine göre, dışlanma deneyimleri, bireyleri sosyal hayata yeniden katılma isteklerinden alıkoymaktadır. Araştırma sonuçlarından anlaşılabilceği gibi öğrenciler, dışlanma teorisinin savlarını da destekler biçimde, yaşadıkları dışlanmalar nedeniyle gündelik yaşam fırsatlarından yararlanmaya karşı

olumsuz tutum sergilemekte ve bu durum onların diğer sosyal grup etkileşimlerinden kendilerini çekmelerine sebep olmaktadır.

Eğitim aldıkları alan nedeniyle ciddi önyargılı eleştirilere maruz kalan bazı öğrenciler, bu tutumlar ve davranışlar karşısında kendilerini sorgulamaya, özgüven kaybına uğrama ve kimlik kargaşası yaşamaktadır. Bu öğrenciler, yaşadıkları kötü tecrübeler nedeniyle kendilerini ait hissetmedikleri ortamlarda dışlanma korkusuyla hareket etmekte ve sosyal aktivitelere girmekten kaçınmaktadır. Dini fikirleri, kültürel farklılıkları ve ilahiyat fakültesinde eğitim almaları çokkültürlü ortamlarda öğrencilerin dışlanma süreçlerini hızlandırmaktadır. Öğrencilerin dışlanma sonucunda tekrardan sosyalleşme isteklerine rağmen yalnızlığa itilmeleri kendi dini kimliklerine daha fazla sarılmalarına neden olmakta hem de sosyal bağlarını tekrardan geliştirme çabaları genel olarak başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Öğrencilerin dini inançları bu başarısızlık karşısında bir savunma mekanizması işlevi görmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğuna yakını siyasi damgalanma ile karşı karşıya kaldıklarını ve bu nedenle belirli toplumsal etkinliklere katılmaktan vazgeçtiklerini ifade etmektedir. Sosyal adaptasyon isteklerine rağmen öğrenciler sosyalleşme sorunları yaşamakta, kılık kıyafet ve çalışmaya katılan bazı unsurlar dolayısıyla dışlanmaktadır. Ayrıca, bazı öğrenciler fikirlerini arkadaş ortamlarında ve derslerde söylemekten çekinmekte, söylediklerinde ise belirli akademisyenler tarafından baskıya uğramaktadır. Okul içindeki dini gruplaşmalar öğrencilerin aidiyet duyguları geliştirmeleri karşısında önemli engellerden biri olarak görünmektedir. Sonuç olarak, sosyal dışlanmanın önlenmesi, öğrencilerin sosyal çevrelerine ve eğitim hayatlarına katılımının daha kapsayıcı ve anlayışlı şekilde desteklenmeleri ile mümkündür. Bu bağlamda, öncelikle üniversitelerin, sonrasında sosyal politika yapımcıların, kent belediyesinin ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal dışlanmayı önleyici politikalar geliştirmesi ve buna yönelik etkinlikler düzenlemesi, öğrencilerin toplumsal fırsatlardan eşit düzeyde yararlanmasına ve daha sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarına yardımcı olabilir.

Kaynakça | References

- Allen, Joseph vd. "Observations of Effective Teacher Student Interactions in Secondary School Classrooms: Predicting Student Achievement with the Classroom Assessment Scoring System". *School Psychology Review*, (2013) 42/1, 76-98.
<https://doi.org/10.1080/02796015.2013.12087492>
- Ashmore, Richard D. vd. "An Organizing Framework for Collective Identity: Articulation and Significance of Multidimensionality." *Psychol Bull* 130/1 (2004), 80-114.
<https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.1.80>
- Aydemir, Mine - Bayram Arlı, Nuran. "Öğrencilerde Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Algısının Benlik Saygısı ve Stres ile İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 48 (2020), 252-270. <https://doi.org/10.9779/pauefd.537739>
- Aydın, Nilüfer vd. "Turning to God in the Face of Ostracism: Effects of Social Exclusion on Religiousness". *Personality and Social Psychology Bulletin* 36/6 (2010), 742-753.
<https://doi.org/10.1177/0146167210367491>
- Aygül, Hasan Hüseyin -Gürbüz, Gamze. "Tüketim, Moda ve İslami Giyim Açısından Tesettürlü/Türbanlı Öğrenciler: Akdeniz Üniversitesi Örneği". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 15/56 (2019), 161-210.
- Ayla Açıkgöz, vd. "Sağlık Alanında Öğrenim Gören Üniversite Birinci Sınıf Öğrencilerinde Sosyal Görünüş Kaygısını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Gözlemsel Araştırma". *Pamukkale Medical Journal*. 15/2 (2021), 319-330.
<https://dx.doi.org/10.31362/patd.963395>
- Beyer, Heiko. "The Prevalence of Identity Among Religious Minorities in Different Human Rights Environments". *The International Journal of Human Rights* 28/1 (2024), 45-68.
<https://doi.org/10.1080/13642987.2023.2227111>
- Biernacki, Patrick - Waldorf, Dan. "Snowball Sampling: Problems and Techniques of Chain Referral Sampling". *Sociological Methods & Research* 10/2 (1981), 141-163.
<https://doi.org/10.1177/004912418101000205>
- Birekul, Mehmet. "Identity and Social Othering: A Case Study on Youth in Turkey". *Medeniyet ve Toplum Dergisi* 4/2 (2020), 118-127.
<http://dx.doi.org/10.51117/metder.2020.1>
- Braun, Virginia - Clarke, Victoria. "Using Thematic Analysis in Psychology". *Qualitative Research in Psychology* 3 (2006), 77-101.
<https://doi.org/10.1191/1478088706qp0630a>
- Ramazan Bulut. "İslami İlimler Fakültesi Öğrencilerinin Dini Gruplar Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 20/1 (2020), 359-395. <https://doi.org/10.33415/daad.651281>
- Burke, Peter J. "Identities and Social Structure: The 2003 Cooley-Mead Award Address". *Social Psychology Quarterly* 67/1 (2004), 5-15.
- Burris, Christopher T. vd. "What a Friend": Loneliness as a Motivator of Intrinsic Religion". *Journal for the Scientific Study of Religion* 33 (1994), 326-334.
- Canpolat, Murat. "Lise Öğrencilerinin Okul Kıyafeti Tercihleri ve Bunların Okuldaki Yansımaları". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 22/2 (2021), 1317-1351.
<https://doi.org/10.17679/inuefd.972880>

- Ceylan Çapar, Meral - Ceylan, Müyesser. “Durum Çalışması ve Olgubilim Desenlerinin Karşılaştırılması” . *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 22/2 (2022), 295-312. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227359>
- Chatters, Linda vd. “African American Religious Participation: A Multi-Sample Comparison” . *Journal for the Scientific Study of Religion* 38/1 (1999), 132-145. <https://doi.org/10.2307/1387589>
- Chew, Keng Sheng vd. “Socio-Cultural and Religious Influences During Menstruation Among University Students” , *Research Square*, 1/1 (2020), 1-15. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-32211/v1>
- Coleman, Major. “Job Skill and Black Male Wage Discrimination” . *Social Science Quarterly* 84/4 (2003), 892-906. <https://doi.org/10.1046/j.0038-4941.2003.08404007.x>
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri*. çev. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Creswell, John W. - Miller, Dana L. “Determining Validity in Qualitative Inquiry” . *Theory Into Practice* 39/3 (2000), 124-130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2
- Çelikkaleli, Öner - Tümtaş, Mim Sertaç. “Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Dışlanma ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Sosyal Yabancılaşmanın Aracı Rolü” . *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 43/1, (2017) 155-175. <https://doi.org/10.21764/efd.14945>
- De Haan, Arjan. “Social Exclusion: Enriching the Understanding of Deprivation” . *Studies in Social and Political Thought* 2/2 (2000), 22-40.
- Dere, İlker - Demirci, Emine. “Türkiye’de Göçmen Öğrencilerin Eğitimde Karşılaştıkları Sorunlar” . *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 11/1 (2023), 108-135. <https://doi.org/10.20304/humanitas.1239654>
- Diana Raufelder vd. “Do Belonging and Social Exclusion at School Affect Structural Brain Development During Adolescence?” . *Child Development* 92/6 (2021), 2213-2223. <https://doi.org/10.1111/cdev.13613>
- Dimitrova, Diana. “On Otherism and Othering: an Introduction” . *The Other in South Asian Religion, Literature and Film Perspectives on Otherism and Otherness*. ed. Diana Dimitrova. 184. London: Routledge, 2018
- Dovidio, John - Gaertner, Samuel. “On the Nature of Contemporary Prejudice: The Causes, Consequences, and Challenges of Aversive Racism.” *Advances in Experimental Social Psychology*. 36/1-52. London: Elsevier Academic Press, 2004.
- Dulin, Patrick L. “Social Support as a Moderator of the Relationship Between Religious Participation and Psychological Distress in a Sample of Community Dwelling Older Adults” . *Mental Health, Religion & Culture* 8/2 (2005), 81-86. <https://doi.org/10.1080/13674670410001681492>
- Eisenberger, Naomi vd. “Does Rejection Hurt? An fMRI Study of Social Exclusion” . *Science (New York, N.Y.)* 302 (2003), 290-292. <https://doi.org/10.1126/science.1089134>
- Göktaş, Erkan - Kaya, Metin. “The Effects of Teacher Relationships on Student Academic Achievement: A Second Order Meta-Analysis” . *Participatory Educational Research* , 10/1 (2023), 275-289. <https://doi.org/10.17275/per.23.15.10.1>
- ESOGU, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. Erişim 10 Haziran 2024. https://oaidb.esogu.edu.tr/Storage/OgrenciIsleri/Uploads/ESOG%C3%9C-2024-N%C4%B0SAN-OGRENCI_SAYILARI-TOPLAM.pdf

- Esra Kayman vd., “Intörn Hemşirelik Öğrencilerinin Olumsuz Çocukluk Deneyimleri ile Psikolojik İyi Oluşları Arasındaki İlişki” , *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 5/2 (2021), 177-185, <https://doi.org/10.46237/amusbfd.773826>
- Gaertner, Lowell vd. “When Rejection by One Fosters Aggression Against Many: Multiple-Victim Aggression as a Consequence of Social Rejection and Perceived Groupness” . *J Exp Soc Psychol* 44/4 (2008), 958-970. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2008.02.004>
- Geng-feng Niu vd. “Social Exclusion and Depression among Undergraduate Students: The Mediating Roles of Rejection Sensitivity and Social Self-efficacy” . *Current Psychology*, 42, 24198-24207 (2023), <https://doi.org/10.1007/s12144-022-03318-1>
- Goffman, Erving. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. NJ: Prentice-Hall, 1963.
- Gül, Meryem - Sasman Kayılı, Derya. “Türkiye’deki Suriyeli Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Araştırma” . *Toplum ve Sosyal Hizmet* 31/3 (2020), 985-1007. <https://doi.org/10.33417/tsh.688774>
- Hatun, Osman - Ekşi, Fisun. Investigation of the Relationships Between Values, Ostracism and Peer Pressure among High School Students. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 28/4 (2020), 1689-1699. <https://doi.org/10.24106/kefedergi.4186>
- Dahlqvist, Heléne Zetterström vd. “Dimensions of Peer Sexual Harassment Victimization and Depressive Symptoms in Adolescence: A Longitudinal Cross-Lagged Study in a Swedish Sample” . *Journal of Youth and Adolescence*, 45/5 (2016), 858-873. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0446-x>
- Hitti, Aline vd. “Social Exclusion and Culture: The Role of Group Norms, Group Identity and Fairness” . *Anales de Psicologia* 27/3 (2011), 587-599.
- Hopyar, Zehra. (2024). “Geri Dönüş Motivasyonu Olarak ‘Önyargı ve Ayrımcılık’: Almanya’dan Dönen ‘Nitelikli’ Türkler” . *Abant Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1, (2024), 403-422. <https://doi.org/10.11616/asbi.1398614>
- Huotari, Rosa. “Social Exclusion as Spiritual Inclusion: Collective Identity-Making and Urban Theology in Faith-Based Food Assistance in Finland” . *Journal of Empirical Theology* 36/1 (2023), 99-126. <https://doi.org/10.1163/15709256-20231142>
- İbn Haldun. Abdurrahman. *Mukaddime*. Ankara: MEB Yayınları, 1990.
- Işık, Zehra. “Bir Öteki Olarak İmam Hatiplilerin Öteki Algısı ve Ötekine Yönelik Tutumları” . *Değerler Eğitimi Dergisi* 20/43 (2022), 65-103. <https://doi.org/10.34234/ded.1035829>
- Jenkins, Richard. *Social Identity*. London: Routledge, 3. Basım, 2008.
- Kahan, Sabah. “Social Exclusion of Muslims in India and Britain” . *Journal of Social Inclusion Studies* 6/1 (2020), 56-70. <https://doi.org/10.1177/2394481120944770>
- Kalebaşı, Adem. “Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Uluslararası Öğrencilerin Okula Uyum ve Akademik Başarıları Etkileyen Faktörler” . *International Journal of Social Humanities Sciences Research (JSHSR)* 9/82 (2022), 767-779. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3054>
- Killen, Melanie vd. “Japanese and American Children’s Evaluations of Peer Exclusion, Tolerance of Differences, and Prescriptions for Conformity” . *Child development* 73 (2002), 1788-1802. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.t01-1-00506>
- Kirkpatrick, Lee A. “An Attachment-Theory Approach Psychology of Religion” . *The International Journal for the Psychology of Religion* 2/1 (1992), 3-28. https://doi.org/10.1207/s15327582ijpr0201_2

- Kuckartz, Udo. *Qualitative Text Analysis: A Guide to Methods; Using Software*. UK: SAGE Publications Ltd, 2014. <https://doi.org/10.4135/9781446288719>
- Lenoir, Rene. *Les Exclus: Un Français sur Dix*. Paris: Seuil, 1974.
- Levitas, Ruth vd. *The Multi-Dimensional Analysis of Social Exclusion*. Bristol: Department for Communities and Local Government, 2005.
- Lincoln, Yvonna - Egon, G. Guba. *Naturalistic Inquiry*. UK: SAGE Publications, 1985.
- Maner, Jon vd. "Does Social Exclusion Motivate Interpersonal Reconnection? Resolving the Porcupine Problem" . *J Pers Soc Psychol* 92/1 (2007), 42-55. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.1.42>
- Mete, Mahmut. (2023). "Sosyal Kimlik Teorisi ve Göçmen Kimliğinin Ötekileştirilmesi Süreci: Stereotipleştirmeye Yönelik Psikopolitik Bir Analiz" . *Akademik İncelemeler Dergisi* 18/2 (2023), 470-489. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.1323189>
- Merriam, Sharan B. *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. California: Jossey-Bass, 2009.
- Millar, Jane. "Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion" . *Multidisciplinary Handbook of Social Exclusion Research*. ed. Dominic Abrams. 1-15. New York: John Wiley & Sons, 2007. <https://doi.org/10.1002/9780470773178.ch1>
- Neuman, W. Lawrence. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri (1-2 Takım)*. ed. Ertan Akkaş, çev. Özlem Akkaya. Siyasal Kitabevi, 2022.
- Nieuwenhuis, Marlon vd. "Accounting for Unequal Access to Higher Education: The Role of Social Identity Factors" . *Group Processes & Intergroup Relations* 22/3 (2019), 371-389. <https://doi.org/10.1177/1368430219829824>
- Mehmet Salih Ökten, "Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medyada Kimlik İnşasına Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması" , *Üniversite Araştırmaları Dergisi* 7/2 (2024), 93-101, <https://doi.org/10.32329/uad.1465536>
- Omolayo, Anjorin - Busari, Jamiu. "Unpacking the Social Constructs of Discrimination, Othering, and Belonging in Medical Schools" , *Teaching and Learning in Medicine* 36/5 (2024), 660-668. <https://doi.org/10.1080/10401334.2023.2230211>
- Özcan, Zeynep. "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumluları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma" . *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/1 (2019), 127-147. <https://doi.org/10.18505/cuid.510680>
- Rao, Yagati Chinna - Karakoti, Sudhakara. *Exclusion and Discrimination: Concepts, Perspectives and Challenges*. New Delhi: Kanishka Publishers, 2010.
- Room, G. J. "Social Exclusion, Solidarity and the Challenge of Globalization" . *International Journal of Social Welfare* 8/3 (1999), 166-174. <https://doi.org/10.1111/1468-2397.00080>
- Rutland, Adam vd. "A New Social-Cognitive Developmental Perspective on Prejudice: The Interplay Between Morality and Group Identity" . *Perspectives on Psychological Science* 5/3 (2010), 279-291. <https://doi.org/10.1177/1745691610369468>
- Schaafsma, Juliette - Williams, Kipling D. "Exclusion, Intergroup Hostility, and Religious Fundamentalism" . *Journal of Experimental Social Psychology* 48/4 (2012), 829-837. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.02.015>

- Smith, Rebecca vd. "Students' Perceptions of the Effect of Social Media Ostracism on Wellbeing" . *Computers in Human Behavior* 68 (2017), 276-285.
<https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.11.041>
- Solak, Çağlar -Teközel, Mert. "Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnceleme" . *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/4 (2019), 293-315.
<https://doi.org/10.18026/cbayarsos.585260>
- Tajfel, Henri - Turner, John C. *The Social Identity Theory of Intergroup Behavior*. New York, NY, US: Psychology Press, 2004. <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
- Tajfel, Henry - Turner, John. "An Integrative Theory of Intergroup Conflict" . *The Social Psychology of Intergroup Relations*. ed. William Austin - Stephen Worchel. 33-37. Monterey: Brooks/Cole, 1979.
- Tangenberg, Kathleen M. "Linking Feminist Social Work and Feminist Theology in Light of Faith-Based Service Initiatives" . *Affilia* 18/4 (2003), 379-394.
<https://doi.org/10.1177/0886109903257547>
- Torres-Zaragoza, Lucía - Llorent-Bedmar, Vicente . "Barriers to Inclusion of Muslim Migrant Students in Western Schools: A Systematic Review, *International Journal of Educational Research*, 125/102363 (2024), 1-15.
<https://doi.org/10.1016/j.ijer.2024.102363>
- Twenge, Jean vd. "Social Exclusion Decreases Prosocial Behavior" . *Journal of Personality and Social Psychology* 92/1 (2007), 56-66. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.1.56>
- Vreeze, Jort de vd. "Neither Fish nor Fowl: A Perceived Mismatch in Norms and Values Between Oneself, Other Students, and People Back Home Undermines Adaptation to University" . *British Journal of Social Psychology* 57/3 (2018), 684-702.
<https://doi.org/10.1111/bjso.12253>
- Xu, Wen - Zammit, Katina. "Applying Thematic Analysis to Education: A Hybrid Approach to Interpreting Data in Practitioner Research" . *International Journal of Qualitative Methods* 19/1 (2020), 1-9. <https://doi.org/10.1177/1609406920918810>
- Yanping Jia- Huiting Yan. "The Mediating Effect of Self-control Between College Students' Social Exclusion and Fear of Missing Out" . *Proceedings of the 2023 International Conference on Applied Psychology and Modern Education (ICAPME 2023)*. 175-182. Paris: Atlantis Press, 2023. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-158-6_24
- Yenihan, Bora vd. "Farklı Şehirlerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Sosyal Dışlanma İlişkisi: Kırklareli Üniversitesi'nde Nitel Bir Araştırma" . *Journal of Humanities and Tourism Research* 10/1 (2020), 69-83.
- Yılmaz, Cansu - Çiftçi Houghton, Esra Esen. "Öğrencilerin Gözünden Sosyalleşme Alanları: Aidiyet Hissi ve Psikolojik İyi Oluşun Anahtarı" . *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 24/1 (2024), 79-104. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1321510>